

BEREL БЕРЕЛ

*З. Самашев
Г. Базарбаева
Г. Жумабекова
С. Сунгатай*

ExxonMobil

Алтайға жер жүзінде тау жоқ жеткен,
Алтайға бетегедей алтын біткен.
Бейштей алтын Алтай етегінде
Ертеде алаш елі мекен еткен.
Ол күндер көз жетпейтін ерте күн ғой,
Ерте күн - ертегідей ерке күн ғой.
Өткен күн - ұстатпайтын сұлу сағым,
Жалғыз-ақ желден жүйрік жетеді ой.
Өткен күн ертегімен таласқандай,
Уа, дүние, ол күндерде алаш қандай?!

Мағжан Жұмабаев. *Қорқыт*.

...Открою все, что вы хотите знать.
Когда пройдешь ты реку ту, что делит
Материки, на пламенный восток
Направишься.
Остерегайся грифов с острым клювом –
Собак безмолвных Зевса; берегись
И войска одноглазых аримаспов,
Что на конях кочуют и живут
У златоструйных вод реки Плутона.
Не приближайся к ним ...

Эсхил. *Прометей*.
Эпизодий третий, 850-873

...When you have crossed the stream that
Bounds the two continents, toward the
Flaming east, where the sun
Walks,...
Beware of the sharp-beaked hounds of Zeus
That do not bark, the gryphons, and the one-
Eyed Arimaspians folk, mounted on horses,
Who dwell about the flood of Pluto's stream
That flows with gold.
Do not approach them...

Aeschylus *Prometheus Bound*
Third episode, 850-873

МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Институт археологии имени А. Х. Маргулана МОН РК

Общественный фонд поддержки историко-археологических памятников
и культурного наследия «БЕРЕЛ»

 BEREL
БЕРЕЛ

Зайнолла Самашев
Галия Базарбаева
Гульнара Жумабекова
Сағынтай Сунгатай

Алматы 2000

Қазақстан Республикасы білім және ғылым министрі Қ. Е. Көшербаев.

Министр науки и образования Республики Казахстан К. Е. Кошербаев

Minister of Science and Education of Kazakhstan K. Kosherbayev

Ұлы Алтай... Оның көне қойнауы қаншама жұмбақ сырларды ішіне бүгіп жатыр. Ескі обалар, таңбалы тастар, киелі орындар, қоныс-тұрақтар, керуен соқпақтары - “заманаларды жалғастырушы жіпте” алыста қалған ғасырлардың үнсіз куәгерлері.

Біз оларды өткен дәуірлердің теңдесі жоқ байлығы, әлемдік мәдениет контексінде өзіндік құндылықтарымызды іздестіріп шарық ұрған бүгінгі таңдағы рухани дамуымыздың жанды күш-қуаты ретінде бағалаймыз.

Алтай - Еуразия Ұлы Даласының кіндігі. Ол өзінің таңғажайып сұлу табиғатымен және көне жәдігерліктермен ғана емес, аса терең тарихи тамырлары бар мәдени-дүниетанымдық құндылықтарымен және халықтық дәстүрлерімен де даңқты. Археолог ғалымдардың өз зерттеулеріне дәл осы Қазақ Алтайының төрін таңдап алуы да кездейсоқтық емес. Ықылым замандардан бері бұл өлке қайнаған этно-мәдени байланыстардың және көш-қон үрдістерінің ұйытқысы болғандығын есепсіз көне ескерткіштер бұлтыртпай куәләндырады.

Берелдегі археологтардың табысы - әлемдік деңгейдегі жаңалық. Бүгінгі таңда Берел Отанымыздың теңдесі жоқ археологиялық ескерткіштерінің бірі. Мұны зерттеу қазақ этносының терең мәдени-тарихи қайнарларын ашуға мүмкіндік туғызып отыр.

Тоң басқан оба-ескерткіштердің бірегейлігі - көшпелі ақ сүйек өкілдерінің мүрделері мен жылқылардың мумияланған қалдықтарының, сол сияқты қайталанбас көне өнер үлгілерінің сақталуынды және серілік-батырлық дәуірдің сипаты болып табылатын - көшпелі мәдениет кезеңінің қалыптасуы мен ерекше діни-мифологиялық ұғымның дамуына сирек информациялық мүмкіндік туғызуында. Бұл жағдайлар, сонымен бірге қазіргі ғылымның даму деңгейі, тарихтың негізгі мәселелерін шешу үшін кешенді зерттеулердің қажеттілігін көрсетеді. Берел қорымын Қазақстан ғалымдарының көптеген ғылым салаларын қатыстыра отырып зерттеуі, Отандық ғылымдардың жарқын болашағы мен пәрменді табыстарына жол ашып отыр. Археологиялық олжалардың сан-алуандылығы мұражай экспозицияларын жасап, мәдени-тарихи ландшафтты қалпына келтіру қажеттігін туғызады. Бұл ата-бабалар мұрасын көздің қарашығындай сақтап, оған өркениетті қамқорлық жасау үшін керек.

*Қазақстан Республикасы
Білім және ғылым министрі*

Қырымбек Көшербаев

Величественный Алтай ... Сколько тайн хранит его древняя земля. Курганы, наскальные рисунки, святылища, поселения, караванные тропы – безмолвные свидетели далекого прошлого, “времен связующая нить”.

Мы воспринимаем их как бесценное достояние предшествующих эпох – живительную силу для нашего духовного развития в условиях поиска и осмысления своей значимости в мировом культурном контексте.

Алтай – сердцевина Великого пояса Евразийских степей – славен не только чудной красотой природы и памятниками древности, но и культурно-мировоззренческими ценностями, народными традициями, имеющими глубинные исторические корни. Не случайно именно территорию Казахского Алтая ученые-археологи выбрали для своих исследований. С древнейших времен этот регион являлся зоной бурных этнокультурных контактов и миграционных процессов, о которых красноречиво свидетельствуют бесчисленные памятники старины.

Находки археологов в Береле – открытие мирового уровня. На сегодняшний день Берел – один из ярчайших археологических памятников нашей Родины, изучение которого позволит выявить глубинные культурно-исторические истоки казахского этноса.

Уникальность памятников – курганов с мерзлотой, которые сохранили в нетленном виде мумифицированные останки представителей кочевой элиты, верховых коней, неповторимые образцы древнего искусства и характер той героической эпохи – времени расцвета культуры номадов, развития особенных религиозно-мифологических представлений, обусловили редкую информационную ценность материала. Это обстоятельство, а также уровень современной науки требуют комплексного подхода к решению важнейших вопросов отечественной истории. Поэтому междисциплинарные исследования материалов кургана Берел открывают широкие перспективы и огромный потенциал отечественной науки. Неординарность археологического материала дает возможность создания в будущем музейной экспозиции, восстановления первоначального культурно-исторического ландшафта.

*Министр образования и науки
Республики Казахстан*

Қырымбек Е. Көшербаев

“ЭксонМобил” Қазақстанда

“ЭксонМобил” - әлемдегі ең ірі энергетикалық компаниялардың бірі. Ол тек мұнай және газ қорларын барлап, өндіріп қана қоймай, олардан жанармай мен әртүрлі химиялық өнімдерді алып, маркетингпен шұғылданады. Сонымен қатар компания көмір, минералды шикізат қорларын өндіруге де ат салысып отыр.

Компания бүгінгі таңда әлемнің 200-ге жуық елдерінде жұмыс істейді. “ЭксонМобил” компаниясының Қазақстандағы жұмысы 1993 ж. басталады ОКИОК, “Теңізшевройл” біріккен кәсіпорны, Теңіз-Новороссийск (КТК) трубақұбырын салып жатқан консорциум сияқты жобаларды іске асырушылардың бірі. Компания Алматыда 2 жанармай станциясын салып, дистрибьютерлік байланыс арқылы Қазақстанның барлық жерлерінде автокөліктік және өнеркәсіптік майлау майларын сатып отыр.

“ЭксонМобил” өзі жұмыс істеп отырған барлық елдерді ыждағатты азамат болуға тырысады. Соның айғағы ретінде компания Қазақстандағы спорттың, білім беру саласының, денсаулық сақтау ісінің одан әрі дамуына зор көңіл бөліп, еліміздегі мәдениетке демеуші болып отыр.

Берел обасынан табылған әлемдегі теңдесі жоқ олжалар, олардың тарихи-мәдени маңызы “ЭксонМобил” компаниясының да назарынан тыс қалған жоқ. Сондықтан компания Қазақстан үшін ғана емес, бүкіл әлемдік мәдениет қорына қосылған бұл ашылымға жоғары деңгейдегі ғылыми жұмыстардың жүргізілуін қолдап, қол үшін беріп отыр.

“ЭксонМобил” в Казахстане

“ЭксонМобил” занимает лидирующее положение среди энергетических нефтегазовых компаний мира и работает во всех областях: разведка и добыча нефти и газа, производство и маркетинг топлива, смазочных материалов, химических продуктов, разработка угольных и минерально-сырьевых запасов. Компания работает почти в 200 странах мира.

В Казахстане “ЭксонМобил” находится с 1993 года и является участником таких проектов, как ОКИОК, совместное предприятие “Тенгизшевройл” и консорциум по строительству трубопровода Тенгиз – Новороссийск (КТК). Компания построила две автозаправочные станции в Алматы, а также продает смазочные материалы через дистрибьюторскую сеть по всему Казахстану.

“ЭксонМобил” стремится быть добросовестным корпоративным гражданином во всех странах, где работает. Компания поддерживает развитие спорта, образования, здравоохранения Казахстана, а также является главным спонсором культуры в стране.

Одним из последних проектов, спонсором которого выступила компания, стала уникальная археологическая находка в кургане Берел. Историко-культурное значение полученных материалов не могло не привлечь внимания “ЭксонМобила”. Компания придает огромное значение необходимости поддержки высокого уровня научных работ, связанных с обработкой данных по открытию, важному не только для казахской, но и для мировой культуры.

ExxonMobil in Kazakhstan

ExxonMobil is a leader among energy companies in the world and has a presence in all areas of this business: exploration for and production of oil and gas, manufacturing and marketing of fuels, lubricants and chemicals, and development of coal and mineral reserves.

ExxonMobil has been active in Kazakhstan since 1993. It has interests in such projects as OKIOC, Tengizchevroil Joint Venture and Tengiz-Novorossiisk Pipeline Construction Consortium (CPC). The company has built two service stations in Almaty, and it also markets lubricants via a distribution network throughout Kazakhstan.

ExxonMobil strives to be a good corporate citizen in all countries where it operates. The company supports development of sports, education and health in Kazakhstan as well as is the principal sponsor of cultural events in the country.

One of the latest projects sponsored by the company is a unique archeological discovery of Berel burial mound. ExxonMobil could not but got attracted by the historical and cultural significance of the discovered materials. The company places a great focus on the need to support the high level of scientific work related to processing the data obtained in this discovery which is of great importance not only for Kazakh, but also for the world's culture.

ВЕРЕЛ БЕРЕЛ

Алтайдың аспандайын асқарында “Алтын қорыған самұрықтардың” сыры

1997-1999 жылдары қасиетті Алтайдың мәуелі ақ қайындары мен мәңгі жасарып тұратын балқарағай, самырсын, шырша сынды неше мың жылдық орман-тоғайлармен көмкерілген тау сілемдері қоршап жатқан көрікті аңғарында орналасқан Берелде Ә. Х. Марғұлан атындағы Археология институтының З. Самашевтың жетекшілігімен, құрамында еліміздің бірсыпыра ғылыми-зерттеу институттары, университеттері және Шығыс Қазақстан облыстық тарихи-өлкетану мұражайының, сондай-ақ Францияның Орталық Азиядағы археологиялық миссиясының мамандары мен Италияның Легабуе атындағы ғылыми зерттеу орталығын қатыстыра отырып ұйымдастырылған халықаралық экспедициясы қазба жұмыстарын жүргізді. Дарасында мәңгілік ақ қар жамылған асқар шыңдары, ал етегінде ағысы асаудай тулап жататын Бұқтырма, Ақберел (Ақбұлқак), Бұланты өзендері бар бұл мекен мемлекетіміздің ең шығыс түкпіріне - Ресей, Мұңғұлия және Қытай елдерінің шекараларымен түйіскен Қазақ Алтайының төріне жайғасқан.

На небесной вершине Тайна “Стережущих золото грифов”

Берел, где в 1997-1999 гг. работала международная археологическая экспедиция Института археологии им. А. Х. Маргулана МОН РК при участии ряда научно-исследовательских институтов, университетов и Восточно-Казахстанского областного историко-краеведческого музея, а также Археологической миссии Франции в Центральной Азии и научно-исследовательского центра Лигабуе (Италия) под руководством З. Самашева, расположен в живописной долине, обрамленной величественными отрогами седого Алтая, чьи склоны покрыты дивными лесами с ветвистыми березами и вечнозелеными пихтами, лиственницами, елями. С вечных белоснежных вершин вниз стремительно несутся прозрачные, шумные потоки Бухтармы, Акберели (Акбулки) и Буланты (Сохатушки). Этот чудный уголок Казахского Алтая находится на самом востоке нашего государства, там, где его границы соприкасаются с границами России, Монголии и Китая.

At heaven's top The mystery of “Griffins guarding gold”

Berel is located in a picturesque valley framed by majestic spurs of the ancient Altai mountains where slopes are covered with century-old woods of branchy birches, ever-green abies, larches and fur-trees. Crystal and noisy waters of Bukhtarma, Ak-Berel (Ak-Bulka) and Bulanty (Sokhatushka) are streaming downhill from the snow-white peaks. This Kazakhstan's part of the Altai is located at the extreme east of the country on the border with Russia, Mongolia and China. It is the site where the international archaeological expedition of the Margulan Archaeology Institute worked in 1997-1999 in co-operation with a series of other research institutes and universities, East-Kazakhstan Historical and Regional Studies Museum, the Archaeological Mission of France in Central Asia and the Ligabue Research Centre of Italy. The expedition was headed by Zeinolla Samashev.

*Берел. No 11 оба
Берел. Курган No 11
Berel. Barrow No 11*

Берел қорымындағы отыздан астам обалар тізбектеле орналасқан. Олардың жер бетіндегі аса алып пішіндері ежелгі көшпелілердің өз көсемдеріне ерекше ғибадатхана-кесене түрінде күрделі ғұрыптық жерлеу құрылысын тұрғызу мақсатымен осында әдейі әкеліп жерлегенін көрсетеді. Аңғардың аса абзал жағдайы мен табиғатының ғажайып сұлулығы осы өңірдің киелі-қасиетілігін арттыра түскені сөссіз. Жеке обалардың және бүкіл қорымның тау етегі мен таулы өзен жағасындағы орналасуы да мифологиялық наным бойынша жер мен көкті, яғни, жоғарғы және төменгі дүниелерді жалғастырушы әлемдік бәйтеректің бір нұсқасы екенін, демек, ол көне замандағы сана - түсінік бойынша “жер ұйыққа” жеткізуді жүзеге асыратын нышан (символ) болып табылғанын көрсетеді.

■

В Береле насчитывается более тридцати курганов, расположенных цепочками. Наиболее крупные наземные конструкции свидетельствуют о том, что древние кочевники хоронили здесь своих вождей, для которых и воздвигали сложные погребально-культовые сооружения, выполнявшие роль своеобразных храмов. Доминирующее положение долины и удивительная красота природы способствовали сакрализации этого пространства. Местонахождение кургана в горах, которые являются одним из вариантов Мирового древа, на берегу горной реки, связывающей верхний и нижний миры, является символичным: в представлениях древних они облегчали скорейшее достижение “небесных пастбищ”.

■

There are more than thirty barrows in Berel arranged in chains. The largest surface constructions witness that the ancient nomads buried their chiefs here and erected complicated burying-cult structures that served as original temples. The dominating position of the valley and the amazing beauty of nature made this space sacred. The barrow is located in the mountains that are one of the World Tree versions, on the bank of a mountain river binding the upper and lower worlds. This location was symbolic for ancient people who believed that the mountains facilitated the fast way to “the heaven`s pastures”.

*Берел. No 11 оба
Берел. Курган No 11
Berel. Barrow No 11*

*Экспедиция жетекшісі -
Зайнолла Самашев*

*Зайнолла Самашев -
руководитель экспедиции*

*Zeinolla Samashev -
the head of expedition*

Жұмыс сәті

Рабочий момент

A working moment

Ежелгі көшпелілердің діни-мифологиялық наным-түсінігі кеңістік пен уақыттың қасиетті түйісінде, жылдың айқын ажыратылатын белгілі мезгілдері болып табылатын маусымдардың ауысатын тұсында және арнайы белгіленген киелі орындарда жүзеге асырылуыға тиісті тұтас бір ғұрыптық іс-әрекеттерді қажет ететін марқұм болған кісілерді о дүниеге жөнелту-жерлеу дәстүрімен өте тығыз байланысты болған. Ал мұның өзі көсемнің ежелгі замандарда жер бетінің биік билеушісі, құдайы, әлеуметтік үйлесімнің негізі, ырыздық пен тәртіптің кепілі ретінде таңылған ролімен де қатысты. Демек, көсемнің өлімі ақырзамананның келгенінен сыр бергені, ал жерлеу немесе оны о дүниеге аттандыру - жаңа көсемді анықтаумен бірдей, яғни үйлесімдікті сақтаудың белгісі, әрекеті. Сондықтан да, өз салауатына сай ол дүниеге өткен билеушіге ғұрыптық белгілерді таңа отырып оны жерлеу салтына ерекше мән берген.

Религиозно-мифологические взгляды древних кочевников, связанные с погребением человека – проводами в иной мир, требовали выполнения целого комплекса ритуальных действий, которые совершались в сакрализованной точке пространства и времени: в строго определенное время года – на границе смены природных циклов, и в определенном – священном – месте. Это было связано с ролью вождя в древнем мире – восприятием его как воплощения верховного божества на земле, основы социальной гармонии, гаранта благополучия, порядка. Следовательно, смерть вождя означала наступление хаоса. Погребение – проводы его в инобытие – делало возможным утверждение нового вождя, а значит – восстановление гармонии. Поэтому погребальному обряду придавался особый смысл, правителя сопровождали ритуальные атрибуты, имеющие свое особое значение.

Көрдегі құрылыммен жерлеу рәсімінің қалпына келтірілген алғашқы нұсқасы. Авторлары: З. Самашев, Т. Төрекулов

Вариант реконструкции внутримогильного погребального комплекса. Автор идеи – З. Самашев, графика – Т. Төрекулов

A version of internal burial complex reconstruction. The idea by Z. Samashev, the graphics by T. Turekulov

Religious and mythological views of ancient nomads towards burials of humans as a process of escorting to the other world required a number of ritual actions that were performed in a sacred point of space and time, in a strictly-determined season, on the edge of natural cycles' change and in a determined, sacred place. The importance of these rituals was related to the role of chief in the ancient world, to perception of him as the embodiment of a supreme deity on the earth, the basis of social harmony, the guarantor of well-being and order. Hence, the death of the chief meant approach of chaos. Burial or escorting the chief to the other world enabled inauguration of a new leader and, therefore, meant restoration of harmony. Thus the burial ceremony was given a special sense, with the governor being accompanied by ritual attributes that had special meaning.

Билеуші тұлғаның өлімін о дүниеге - “жер ұйыққа” өтумен теңестіріп, көсемді мәңгі жасайтын және де аса қуатты өлімсіз күйінде елестеткен. Сондықтан оның денесін шірітпей сақтау өте-мөте маңызды болған. Сол мақсатпен қайтыс болған көсемнің денесі бальмадалып, ол жататын қабірдің ішіне тоң жүретіндей етіліп айрықша жағдай жасалған. Ежелгі Берел даласының көшпелілері сол жердің табиғи-климаттық жағдайларын ескере отырып, жасанды тоң қалыптасатын кезеңінде ғана барып көрдің жерлеу құрылысын салуы да мүмкін. Бұл факты “тоң басқан обалар” кереметі деп аталып кетті. Осы кереметтің арқасында қабірлерде Алтайдың ежелгі көшпелілері өмірінің бірегей жәдігерліктері - киімі, құрал-саймандыры, ең бастысы - адамның мүрделері мен жылқының еті мен сүйектерінің қалдықтары күні бүгінге дейін сақталып келген. Дәл осындай факторды ең алғаш В. В. Радлов 1865 ж. Үлкен Берел обасын қазғанда кездестірген, ал аталмыш ескерткішті С. С. Сорокин тек 1959 ж. зерттеп аяқтаған.

Қима-таған мен аттардың мүрдесін жапқан қайыңтоз қабаты.
Мысық тұқымдас жартқыштың басы бейнеленген ат-өбзелінің ілдіргі тоғасы

Полотнища бересты, покрывавшие сруб и коней. Подвесная бляха от конского снаряжения в виде головы кошачьего хищника

The layers of birch bark covering the wooden frame and horses. A plaque from a horse outfit in the form of a feline predator

Смерть царственной особы отождествлялась с переходом в иной мир – на “небесные пастбища”, вождь приобщался к вечной жизни и оставался по-прежнему всемогущим, бессмертным. Поэтому важно было сохранить нетленной его телесную оболочку. С этой целью умершего вождя бальзамировали и создавали определенные условия, при которых могила, ее содержимое подвергались промерзанию. Вероятно, древние кочевники Берельской степи, учитывая природно-климатические условия местности, сооружали такие погребальные конструкции, при которых возникала искусственная мерзлота. Этот факт получил название “феномен замерзших могил”. Благодаря ему в погребениях сохраняются до наших дней уникальные свидетельства жизни древних кочевников Алтая – одежда, утварь, и что особенно важно – мумифицированные останки людей и животных. Впервые подобный фактор зафиксирован В. В. Радловым, который раскапывал в 1865 году Большой Берельский курган, исследованный в 1959 году С. С. Сорокиным.

Death of a regal person was identified with transition to another world, to “heaven’s pastures”. The chief entered in eternal life and remained powerful and immortal. That is why it was important to save his corporal shell imperishable. For this purpose the dead chief was embalmed and placed in special conditions where the grave and its content were exposed to frost. Probably, the ancient nomads of the Berel steppe knew and used the natural-climatic conditions of the area and constructed such burial constructions that created artificial frost. This fact was named “the phenomenon of frozen graves”. Due to this phenomenon the graves preserved to our days the unique witness of ancient nomads’ life in Altai including clothes, utensils, and what is especially important, mummified remnants of people and animals. The similar factor was first registered by Vasili Radlov who worked on the Big Berel Barrow in 1865, which was further researched by Sergei Sorokin in 1959.

Ер-тоқымның тері бөстегінің қалдығы. Бұғының жүнімен толтырылған бөстектің, қызыл матаның және ер-тоқымның ағаи жақтауының қалдығы

Фрагмент кожаной подушки седла. Остатки набивки седельной подушки (маралья шерсть), красной ткани и деревянной окантовки седла

A fragment of a leather pillow of a saddle. Remains of a saddle pillow stuffing (maral wool), red fabric and wooden framing of the saddle

Біздің 1998-1999 жж. Берелдегі негізгі зерттеуіміздің нысаны болған үлкен обада (диаметрі 30 м астам, бастапқы биіктігі 2 м асады) жоғарғы әлеуметтік мәртебеге ие кісі жерленген. Ол жоғарғы жікті көшпелілер қоғамының ақсүйектерінің өкілі екені күмәнсіз, бәлкі, патшасы да болуы мүмкін.

Величина кургана, который стал объектом наших основных исследований в 1998-1999 гг. (диаметр кургана – более 30 м, первоначальная высота – более 2 м), позволила отнести его к захоронению человека, имевшего при жизни высокий социальный статус, вероятно, представителя высшей кочевой аристократии.

Because of the large size of the barrow we attributed it to a grave of a person who had a high social status, probably, representative of the highest nomadic aristocracy. The barrow became the object of our main research in 1998-1999 (diameter is more than 30 metres, initial height was more than 2 metres).

Қазылған оба - аса күрделі архитектуралық құрылыс, оның әрбір құрылымдық элементінің өзінше атқаратын қатаң белгіленген функциясы болған. Обаның алып үйіндісі тастардың жай-әншейін ретсіз лақтыра салған жиындысы емес, керісінше әр түрлі көлемдегі арнайы талданып алынған тақта, домалақ және малта тастардан жүйелі түрде қаланған бірнеше қабаттардан тұрады. Жерлеу құрылысының жер үсті бөлігін ғана тұрғызу үшін де қыруар күш сарып етілгені сөзсіз. Оның көлемінің осыншама үлкендігі марқұмның әлеуметтік мәртебелілігін көрсетсе, енді бір қырынан - оның тайпаластары мен қол астындағы будун халқының санының қанша екенін де болжауға болады. Сонымен бірге элитарлы обалардың құрылысы қауымдастықтағы иерархия мен әлеуметтік ұйымшылдықтың жоғарғы дәрежелі көрсеткішінің дәлелі болып табылады. Оба құрылысына қажетті мөлшердегі тастарды өзен аңғарларының биік жарқабақты жағалауынан және төңіректегі тау жоталарының тік беткейлерінен тасымалдап жеткізу үшін де ерепейсіз еңбек жұмсалғаны белгілі.

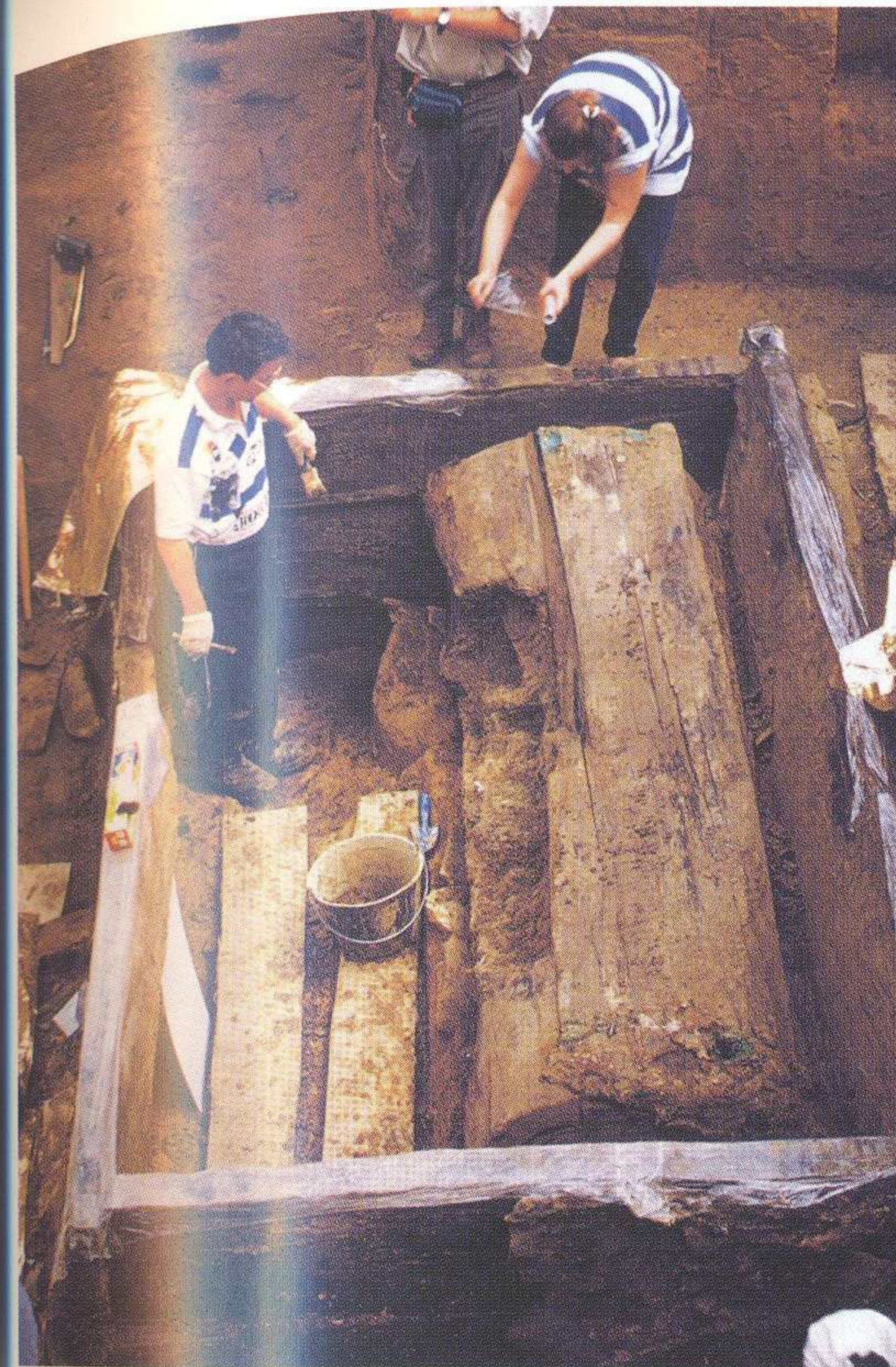
Сам курган представляет собой сложное архитектурное сооружение, каждый конструктивный элемент которого выполнял строго определенную функцию. Огромная насыпь кургана является не просто хаотичным навалом камней, а состоит из нескольких слоев специально подобранных плит, валунов и галечника различных размеров. Возведение наземной части погребального сооружения являлось довольно трудоемким процессом. Его величина, соответствующая социальному статусу погребенного, позволяет косвенно судить о численности соплеменников и подвластного населения. Сооружение элитарных курганов свидетельствует также о строгой иерархии и высокой социальной организованности коллектива. Какой титанический труд был затрачен хотя бы для того, чтобы доставить к месту погребения необходимое количество камней: нужно было спуститься далеко вниз по обрывистому берегу к реке и подняться к ближайшим скальным выходам, расположенным на крутых склонах.

The barrow itself represents a complex architectural structure where each element had a strictly determined function. The huge eminence of the barrow is not simply a chaotic bulk of stones. It consists of several layers of the specially picked plates, boulders and pebbles of various sizes. Erection of the surface part of the burial structure was a rather labour-consuming process. Its size was supposed to match the social status of the buried individual and it allows for indirect judgement of the number of fellow-tribesman and population under control. The structure of the elite barrows provides the evidence of strict hierarchy and high social organisation of the group. What a titanic labour was used to at least deliver the necessary amount of stones to the burial place. They had to go far down the steep bank to the river and than go up to the nearest rock outlets located on abrupt slopes.

Оба үйіндісінің тағаны ірі және жалпақ тастардан тиянақты төселіп жасалған, етегі ірі тақта тастармен дөңгелек қоршау етіп тігінен қаланған; оның тек практикалық функциясы ғана емес, ерекше семантикалық мәні де болған. Оба - мифологиялық санада - ғарыштың, яғни қоршаған кеңістіктің әмбебап моделінің баламасы.

В основании насыпи зафиксированы платформа из массивных плит, ограда из вертикально поставленных каменных плит, которые выполняли не только практическую функцию, но и наделялись особым семантическим значением: в кургане воплощалась универсальная модель окружающего пространства – Космоса.

A platform made of massive plates was fixed at the foot of the ground eminence together with a fence of vertically set stone plates. Besides the practical function they also carried a special semantic significance. The barrow embodied the universal model of the environment, the Space.

Оба астындағы қабірдің үсті бөрене-сырықтарымен жабылған, ал көрдің түбіне қалың да жалпақ етіп самырсыннан шабылған тақтайлардың бастарын өзара қиюластыра отырып үш қатар етіп, ұзыншақ тік төртбұрышты қима таған орнатылған. Қима-тағанның беті де қалың, жалпақ тақтайлармен екі қабат етіліп жабылған, оның аралары қайыңтозбен және қарта жоңышқа (қартабан) бұтасымен нығыздалған. Қима-таған көрдің оң жағындағы орынды иеленген, оның көлемі 3,43x1,85x1,26 м. Дендрохронологтардың тұжырымы бойынша, осында пайдаланылған бөренелер мен тақтайлардың кейбірі ертеректе алдын ала дайындалған, ал кейбірі жерлеуге дейін тұрмыста ұзақ уақыт пайдаланылған.

Ішінде астау-табыты бар қима-таған. Қайыңтоз жамылғы- сының астындағы сән-салтанаттық әбзелдермен көмілген 13 аттың қалдығы

Сруб с колодой внутри. Под берестяным покрытием – останки 13 лошадей

The wooden frame with a barrel inside. Remnants of 13 horses dressing found under a birch bark cover

Под насыпью кургана в могиле, перекрытой жердями, находился лиственничный сруб, сооруженный в три венца из толстых деревянных плах: в пазы продольных вставлялись поперечные плахи. Сверху он был накрыт массивными плахами, большими полотнищами бересты с прослойкой веток курильского чая. Погребальная камера-сруб представляла собой довольно просторное помещение размерами 3,43x1,85x1,26 м. Дендрохронологами установлено, что некоторые из бревен погребальной камеры были заготовлены заранее и не исключено, что они использовались в жилом помещении задолго до погребения.

Inside the barrow, in a grave blocked with poles there was a larch frame constructed in three rings from thick wooden blocks. Crossing blocks were inserted into the grooves of longitudinal blocks. It was covered with other weighty blocks and large panels of birch bark with a layer of Kuril tea branches. The grave chamber represented a rather spacious premise with the size of 3,43x1,85x1,26 m. Dendrochronologists have found out that some of the logs of the chamber were prepared beforehand and, possibly, were used in a residential premise long before the burial.

Астау-табыт қақпағының төрт бұрышын безендіріп тұрған алтын жалатылған төрт қола грифон мүсінінің біреуі

Одна из четырех бронзовых с позолотой фигурок грифонов, украшавших крышку колоды

One of four bronze gilded images of gryphon, which decorated the lid of the barrel

Қима-тағанның ішіне, жасыл алевролит тастар төселіп, оның үстіне астау-табыт қойылған. Ол көп жылдық жуан самырсыннан тұтас күйінде ойылып жасалған, үстінгі жағы мұқият тегістеліп өңделген. Астау-табыттың төрт бұрышында оны қабірге көтеріп түсіру оңай болуы үшін құлақ тұтқалар ойылып жасалған, беті қақпақпен жабылған. Қақпақтың төрт бұрышында қоладан құйылып, сыртына алтын жалатылған төрт құстың мүсіндері орнатылған. Олар символикалық түрде марқұмның әруағын қорғаушы - періштелер қызметін атқарады деген нанымға сәйкестендірілген.

Внутри сруба, на вымощенном плитками зеленого алевролита дне могилы, была установлена колода. Ее изготовили из цельного ствола вековой лиственницы, а поверхность тщательно загладили и обработали, возможно, особыми веществами, оберегающими древесину от гниения. С четырех сторон колоды, на торцах, находились проушины, при помощи которых она была опущена в погребальную камеру. Сверху колода закрывалась крышкой, по углам которой были помещены четыре бронзовые с позолотой массивные фигуры птиц – своего рода ангелы-хранители, выполнявшие функцию символической охраны умершего.

Inside the chamber, there was a barrel installed at the bottom of the grave tiled with green alevrolite. The barrel was made of an unbroken trunk of a century-old larch, its surface carefully smoothed and processed, probably, with special substances preserving the wood from rotting. The barrel had lugs at its four sides, which were used to dip the barrel into the burying chamber. The barrel was topped with a cover with four bronze gilded massive figures of birds at its corners, some kind of angels that were believed to protect the dead.

Тоналған көрдің ішіндегі тактаймен және қайыңтозбен жабылған қима-таған

В погребальной яме – перекрытие сруба, состоящее из плах и слоев бересты, с пробоиной, оставленной грабителями

In the burial pit – a floor of the frame consisting of blocks and layers of birch bark. There is a robbers' hole in the floor

Толық қазылып-ашылған қима-таған және астау-табыт

Сруб с колодой после полной расчистки

Frame with a barrel after complete clearing

Астау-табытқа жасы шамамен 35-40 - жастардағы ер адам қойылған, ал кейінірек оның жанына әйел жерленген. Антропологтардың алғашқы тұжырымы бойынша әйелдің жасы ер адамға қарағанда бір шама егделеу көрінеді. Мәйіттердің басына ағаш жастық жасталған. Көсемнің өрген сәнді қос бұрымды шашы жақсы сақталған. Оның тірі кезінде мұрт қойып жүргені де анықталды. Еркектің бас сүйегінің төбе тұсы кезінде шайқаста, шамасы шокпар типі опырылған болса керек. Аяқталмаған трепанация іздеріне қарағанда жарақат орнындағы сүйек сынықтары мен ұйыған қанды алу мақсатымен жауынгер-көсемге медициналық көмек көрсетуге талпыныс болған сияқты. Қалай дегенмен де бұл кісі өзінің ерлігі мен мәрттігінің арқасында Алтай тайпалары одағының патшасы дәрежесіне көтерілген. Оның шайқастағы батырлығына өмірінің әр кезеңінде сынып қосыла біткен бірсыпыра қабырғалары мен зақымдалған омыртқасы куә болады.

В колоде находились останки мужчины, предположительно 35-40 лет, к которому позже была подхоронена женщина. По предварительному заключению антропологов, она была несколько старше мужчины. Головы умерших покоились на деревянной подушке. Сложная прическа вождя состояла из двух косичек. Установлено, что при жизни он носил бороду и усы. В теменной части черепа мужчины зафиксирован пролом, нанесенный во время сражения, предположительно палицей. Вероятно, вождю-воину пытались оказать медицинскую помощь с целью извлечения из раны осколков костей и сгустков крови, о чем свидетельствуют следы незавершенной трепанации. Скорее всего, благодаря мужеству и отваге он стал во главе конфедерации алтайских племен. О его боевых подвигах свидетельствуют многочисленные сросшиеся переломы ребер и позвонков, полученные в разные периоды жизни.

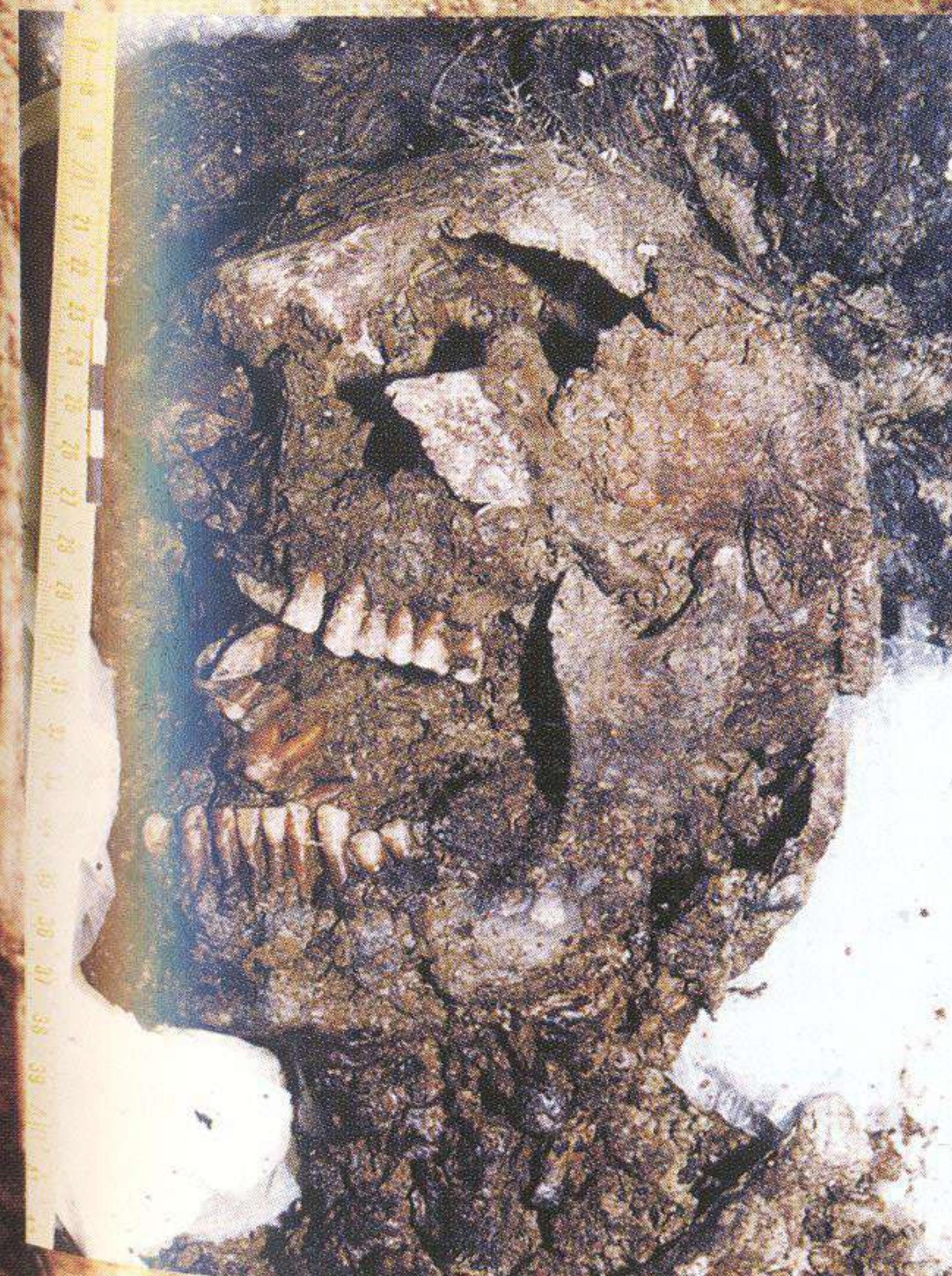
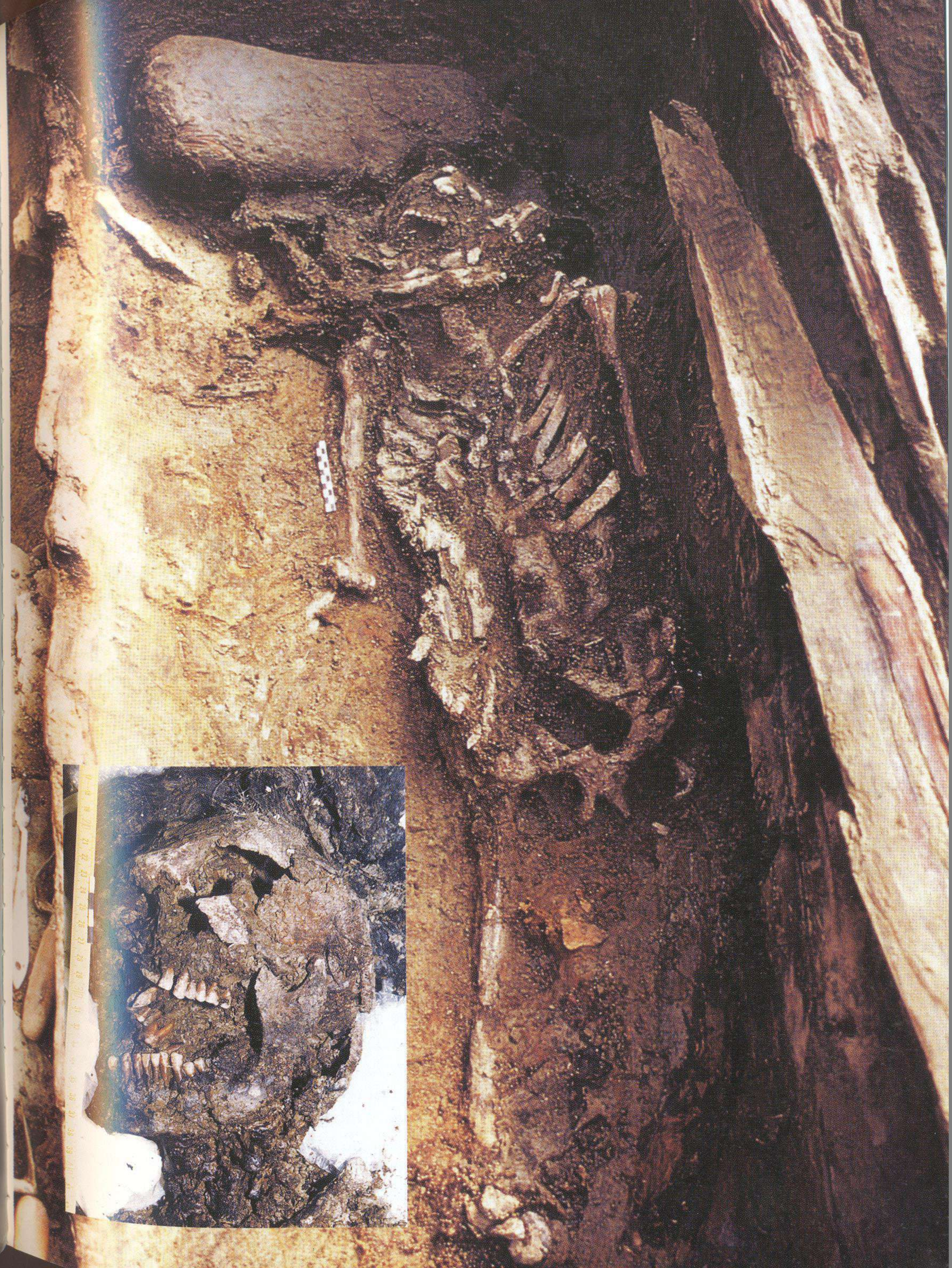
There were remnants of a man in the barrel, presumably 35-40 years old, with a woman buried nearby some time later. According to preliminary conclusion of anthropologists, she was a little elder than the man. Heads of the dead rested on a wooden pillow. A complex and high hairdo of the chief had two plaits. At life the man bore a beard and a moustache. There was a breach in the parietal part of his skull inflicted in a battle, presumably with a cudgel. Probably, there was an attempt to render medical aid to the warrior to remove bone splinters and clots of blood from the wound, as the traces of uncompleted trepanation witness. Most likely, his courage and self-sacrifice made him the leader of the Altay tribes' confederation. Numerous knitted fractures of ribs and backbone received in different periods of his life speak of his battle feats.

Моладан табылған жер қазатын құралдар. Астау-табыттағы адам мүрдесінің қалдығы

Землеройные инструменты, обнаруженные в кургане. Мумифицированные останки человека в колоде

Digging tools found in the barrow. Mummified remnants of a man in the barrel

Жоғарыда атап өткеніміздей, ежелгі көшпелілердің жерлеу тәжірибесінде аса күрделі ғұрыптар қалыптасқан, атап айтқанда, марқұмның денесін оны қашан жерлегенге дейін ешқандай бұзылмаған күйінде сақтауға тырысқан. Мұның өзі діни-мифологиялық ұғымнан туындаған. Бұл мақсатты орындау үшін арнаулы шөп-дәрілермен, жұпар иісті заттардың көмегімен ерекше маңызды тұлғалардың денесін бальзамдап арулайтын болған. Марқұм төтенше сән-салтанатпен кебінделген, оның бір айғағы - көгілдір ақық моншақтармен, жұқа алтын жапырақшалармен ғажайып композиция құрай отырып әшекейленген киімінің бір жұрнағы. Өлгеннен кейін сақталған байлығы мен киімінің сән-салтанатылығы марқұмның жоғары әлеуметтік мәртеделігін тағы да айрықша айқындайды.

Қима-тағанның ішіне, астау-табыттың бас жақ жанына ағаштан жасалған үстел-табақ қойылған және екі қыш ыдыс пен бір мүйізден жасалған құтыға марқұмның ас-суы құйылған.

As was already mentioned, the burial practice of ancient nomads implied a complex ritual that included preservation of corpse in an unchanged condition until it is buried. It was determined by religious and mythological views. In order to achieve this purpose the bodies of specially respected individuals were embalmed with the help of special grasses and aromatic substances. The buried ones were dressed in magnificent clothes intricately sewn in amazing compositions of turquoise beads and applications of very thin gold foil. Richness and luxury of clothes emphasise the high social status of the buried individuals, which was preserved after death.

There was food and drinks on the table-dish and in two ceramic and horn vessels that were placed near the head of the barrel.

Как уже упоминалось, в погребальной практике древних кочевников существовал сложный ритуал, предполагавший сохранение тела умершего в неизменном состоянии до того момента, когда его можно будет захоронить. Это диктовалось религиозно-мифологическими представлениями. Для достижения этой цели с помощью специальных трав, ароматических веществ тела особо почитаемых персон подвергались бальзамированию. Погребенные облачены в роскошные одежды, затейливо расшитые удивительными композициями, составленными из бирюзового бисера, нашивками из тончайшей золотой фольги. Богатство и роскошь одежды подчеркивают высокий социальный статус погребенных, который сохранялся и после смерти.

Рядом с колодой, в головах на деревянном блюде-столике и в нескольких сосудах – в двух керамических и роговом – находились еда и питье.

Ақық моншақтармен безендірілген ер адамның киімінің бөлшегі

Фрагмент одежды, украшенной бисером

A fragment of clothes decorated with beads.

Қима-тағаннан табылған ағаш күрек

Деревянная лопата, обнаруженная в срубe

A wooden shovel found in the frame

Қайтыс болған көсемнің о дүниеге мініп баратын он үш сәйгүлігі қас-мандайларынан арнаулы қарумен ұрып өлтіріліп, қима-тағанның сыртына екі қабат (астыңғысында жеті, үстінгісінде алты), аяқтарын бүгіп орналастырылған. Қабаттары антисептикалық қасиеті бар қарта жоңышқа бұталарымен және қайыңтозбен бөлінген. Жирен түсті мініс сәйгіліктері бастарымен күншығысқа қаратылып қойылған. “Тоңдалған обаң кереметінің арқасында аттардың жүн-терісі ғана емес, еті де, сол сияқты сән-салтанатты әбзелдері де түгел сақталған.

Тринадцать лошадей, сопровождавших вождя, были убиты ударом чекана в лоб и уложены за стенкой сруба в два яруса. Нижний ярус, состоящий из семи животных, отделялся от верхнего мощным слоем бересты и кустарником – курильским чаем, обладающим антисептическими свойствами. Кони – верховые скакуны рыжей масти – обращены головами в сторону восходящего солнца, на восток. Благодаря феномену “замерзших” могил сохранились нетленными не только шкура животных, но и мягкие ткани и полное парадное конское снаряжение.

Thirteen horses accompanying the chief were killed with a blow of a hatchet in the forehead and stacked behind a wall of the chamber in two tiers. The bottom tier consisting of seven animals was separated from the top one with a thick layer of birch barks and bush, Kuril tea that has antiseptic properties. The red saddle-horses are turned with their heads towards the rising sun, to the east. Due to the phenomenon of “frozen” graves, not only skin of animals, but also soft tissues and complete horse outfit remained unchanged.

Қас мандайынан ұрылып өлтірілген жылқының бас сүйегі

Череп лошади с отверстием от удара чекана

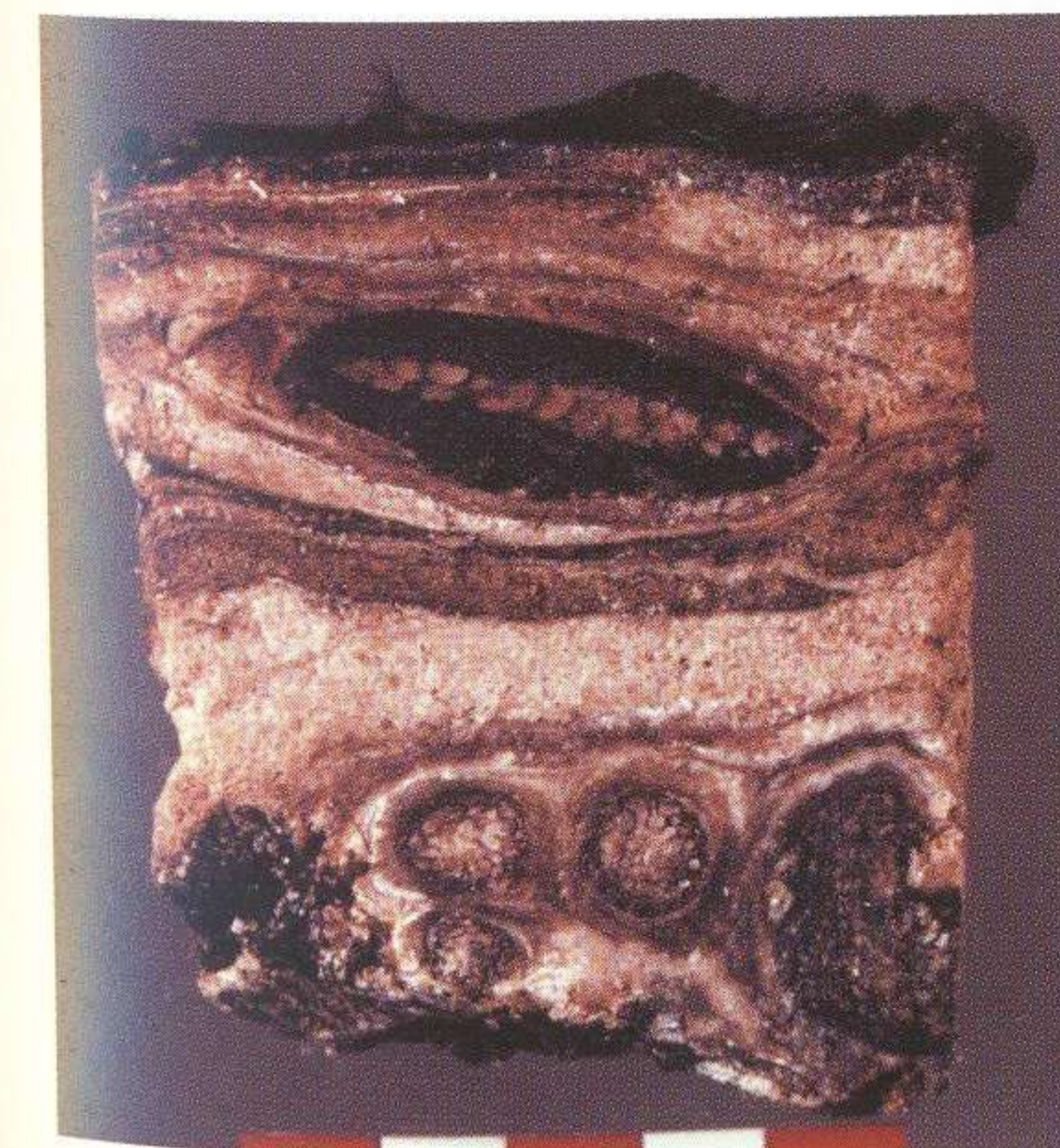
A skull of a horse with a breach from a hatchet blow

Ішінде астау-табыты бар қима-таған. Алдыңғы көріністе жылқы мүрдelerini жасапқан қайыңтоз қабаттары

Сруб с колодой внутри. На переднем плане – берестяное покрытие над захоронением лошадей

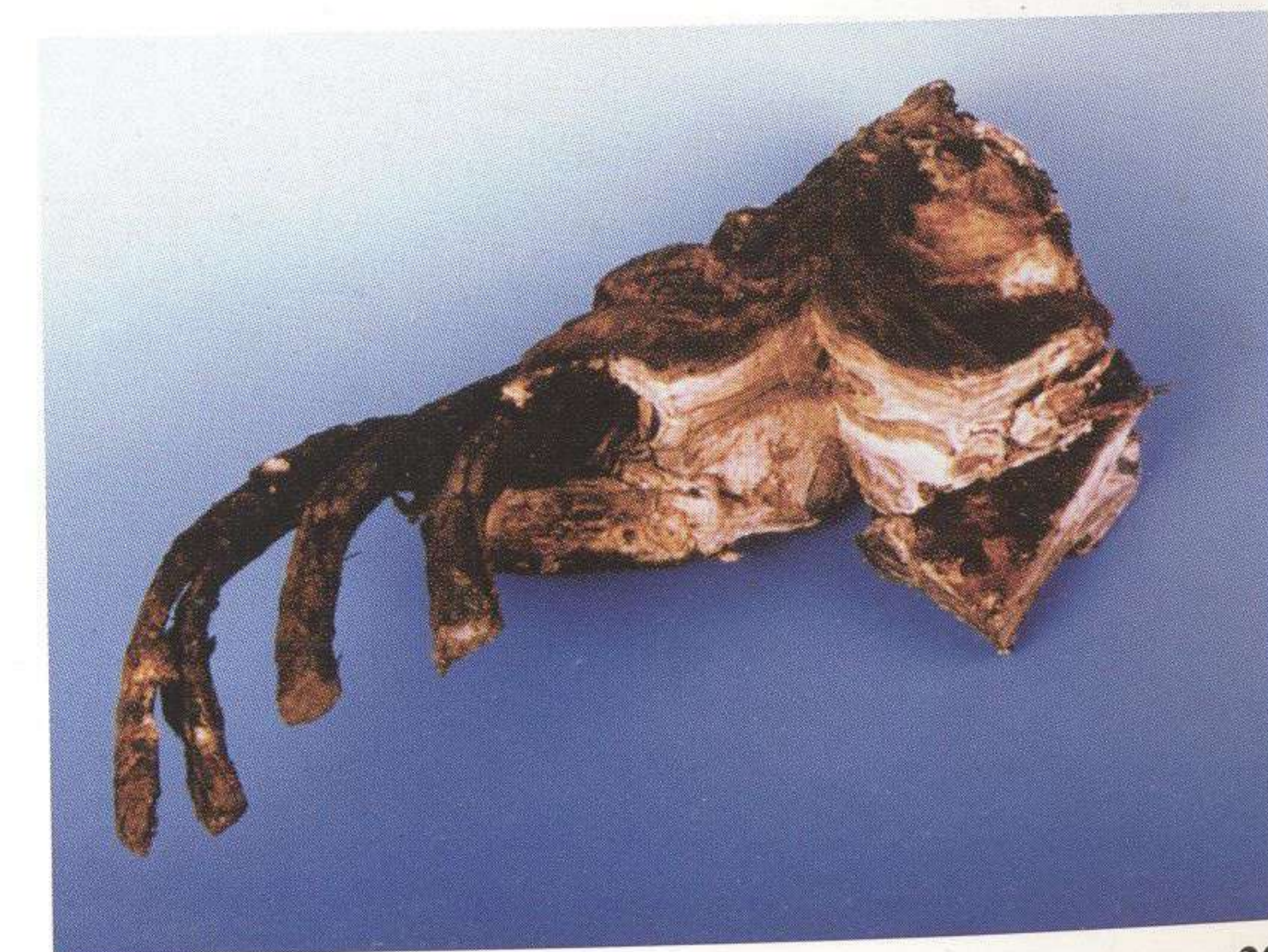
Wooden frame with a barrel. Behind the frame on the right there are birch bark sheets covering a burial place of the horses

Жылқы етінің тіліндісі; жүнімен тері, ет пен майқабаттары және қан тамырлары

Срез сохранившихся мягких тканей лошадей. Шкура с шерстью, прослойки мяса и жира, кровеносные сосуды

Section of soft fabrics of the horse: a skin with hair, a layer of meat and fat and blood vessels

Он үш аттың төртеуінің басында тау текенің ағаштан жасалған мүйіздерімен әшекейленген тері маска болған. Масканың біреуі денесі мысық тұқымдас жыртқыш тәрізді, имек құс тұмсықты, теріден жасалған ирек мүйізі және қанаты бар ағаштан ойылған фантастикалдық полиморфты құбыжық - барыс тектес грифонның көлемді мүсінімен безендірілген.

Ондағы әдемі ер-тұрмандар мен олардың әшекейлері бүгінге дейін қазақ жерінен табылғандарының ішіндегі ең көнесі. Жыртқыш аңның сабалақ терісінен жасалған және қос тұяқты жануарды грифонның талап жатқанын көрсететін киіз аппликациялы бөстек ер-тұрманға ерекше көрік береді. Бір аттың ерінің қанжығасына жіңішке ағаш таяқшалардан жасалған қалқан байланған.

Ағаштан жасалынып, тері және алтынмен қапталған тау теке мүйізі түріндегі ат масканының бөлшегі. Ағаш шыбықтардан жасалған қалқан

Деталь конской маски в виде рогов горного козла, выполненная из дерева, инкрустированная кожей и золотом. Щит, составленный из деревянных прутьев

A fragment of a horse mask in the form of a mountain goat horns made of wood and covered with leather and gold. A shield made of wooden sticks

На головах четырех из тринадцати коней были церемониальные кожаные маски, увенчанные выполненными из дерева рогами горных козлов в натуральную величину. Одна из масок, видимо, была украшена деревянной скульптурой тигрогрифона – фантастического полиморфного существа с телом кошачьего хищника, мощным загнутым клювом, длинными спиралевидно закрученными рогами, сделанными из кожи.

Найдены великолепно украшенные седла, которые на сегодняшний день считаются древнейшими в Казахстане. Особо выделяются седло, покрытое мохнатой шкурой хищника, и войлочная аппликация седельного покрытия, передающая сцену терзания грифоном копытного животного. К седлу одного из коней приторочен щит, составленный из деревянных прутьев.

Жылқының сәнді-салтанатты маскасын безендірген грифонның ағаш мүсінінің бөлшегі

Фрагмент деревянной скульптуры грифона, украшавшего погребально-парадную маску коня

A fragment of a wooden sculpture of a gryphon, which decorated a horse mask

Heads of four of the thirteen horses were fit in leather masks topped with wooden horns of mountain goats in full-scale. One of the masks was decorated probably with a wooden sculpture of tiger-gryphon – a fantastic and polymorphous animal with a body of a feline predator with a strong crooked beak and long spirally twirled horns made of leather.

The superbly decorated saddles found there are considered the most ancient in Kazakhstan as of today. A saddle covered with shaggy skin of a predator and a felt application on a saddle cover showing a scene of a gryphon tearing a hoofed animal are of special interest. One of the horses had a shield attached to its saddle, which was made of wooden sticks.

Ат әбзелдері барельефті және скульптуралық әдістерімен ойылған көптеген ағаш бұйымдарымен безендірілген. Жапсырмалар, сулықтар, ілдіргілер және айылдың бөлшектері сияқты заттардың бәрінің бет жағы жұқа алтын жапырақшаларымен және қалайымен қапталып, арнаулы тесіктер арқылы былғарыға, қайысқа бекітілген.

Конское снаряжение украшено многочисленными деревянными изделиями, выполненными с помощью различных приемов, сочетающих технику барельефа и скульптуры. Все эти изделия – бляхи, псалии, подвески, разделители ремней – украшены лишь с лицевой стороны, покрыты золотой фольгой и оловом, а тыльной стороной с помощью отверстий прикреплены к ремням конской сбруи.

The horse outfit was decorated with multiple wooden items produced with the help of various methods combining the bas-relief and sculpture techniques. All these items, plates, dendants and belt dividers were decorated only on the face side covered with a gold foil and tin while the reverse side was used to fasten them to the belts of horse harness.

Ат әбзелінің бөлшегі - мысық тұқымдас жыртқыштың басы іспетті ілдіргі

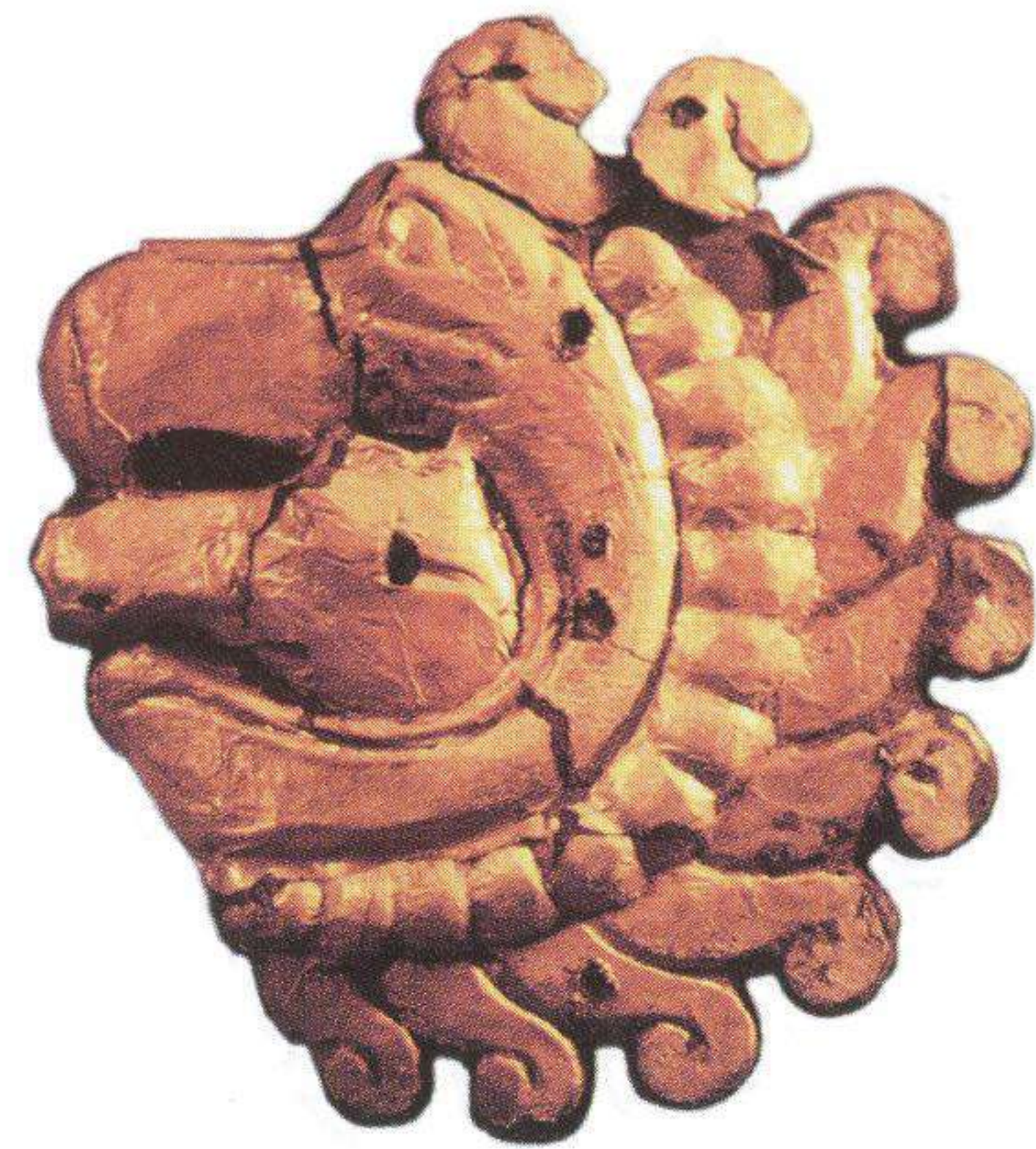
Подвески с изображением головы кошачьего хищника – детали конского снаряжения

Suspensions with the image of a feline predator – details of horse outfit

Ежелгі көшпелілердің өмірімен тұрмысында өнерге өте үлкен мән берілген. Олар негізінен декоративтік сипатта емес, архаикалы мифологиялық түсінік-ұғым бойынша қоғамның белгілі бір құндылық жүйесіне сәйкес келетін арнаулы және ерекше белгі-символ, немесе текст ретінде қаралған. Қару-жарақтар мен ат-әбзелдерінің скифтік-сібірлік тағы аң стилімен безендірілуі олардың әскери-аристократиялық сипатын көрсетеді. Ертедегілердің магияға сәйкесті логикасы бойынша бейнеленген жануарлардың киелі, жағымды және ерекше қасиеттері осы зат иелеріне жұғуға тиісті болған. Сондықтан скиф-сақ кезеңінің элитарлық обаларында, әсіресе, Алтайдың “патшалық” жерлеу орындарында көне көшпелілер өнерінің озық үлгілерінің кездесуі кездейсоқтық емес.

Art played a special role in the life of the ancient nomads. It was not of decorative nature, and being based on an archaic and mythologised mind it was a unique sign text expressing a definite system of the society's values. The items of arms, horse outfit and those for sacred purpose were formed in the Scythian-Siberian animal style and reflect its warlike and aristocratic character. According to the magic interactivity logic of the ancient people, the brightest, positive and distinctive qualities of depicted animals are transferred to carriers of these images. Therefore, it is not casual that the elite barrows of the Scythian-Sachs period including the «princely» burial places in Altai have revealed unique samples of the bright art of ancient nomads.

В жизни древних номадов искусству отводилась особая роль, оно не имело декоративного характера, а в силу архаического мифологизированного сознания являлось своеобразным знаковым текстом, выражающим определенную систему ценностей общества. Предметы вооружения, конского снаряжения и сакрального назначения, которые оформлялись в скифо-сибирском зверином стиле, отражают его военно-аристократический характер. По логике магического сопричастия древних наиболее яркие, положительные и отличительные качества изображаемых животных переносятся на носителей этих изображений. Поэтому, видимо, не случайно в элитарных курганах скифо-сакского времени, в том числе в “княжеских” захоронениях Алтая, встречены уникальные образцы яркого искусства древних номадов.

Ат әбзелдерінде кездесетін образдарға жергілікті фаунаның өкілдері - бұғы, бұлан, құстар, таутекелер, архарлар және мысық тұқымдас жыртқыштар кіреді. Бірақта ежелгі көшпелілер бестиариінде негізгі орынды қияли, табиғатта болмайтын фантастикалық, синкреттік, полиморфты тіршілік иесі алады. Олар көбінесе әртүрлі жануарлардың белгілерін өзіне біріктірген, кейде ұзын құйрығы арқасына қарай қайырылған, денесі мысық тұқымдас жыртқыштыкі болса, тұмсығы жыртқыш құстыкі, жалы біркелкі қалыпта берілген, спиралды ирек мүйізі бар грифон түрінде болып келеді. Бәлкім, грифон образында шебердің ойынша, сан алуан жануарлардың қасиеттері түйінделіп, айрықша әсіреленуге тиісті болуы мүмкін.

The scope of images eternised on accessories of horse outfit includes deer, lambs, birds, mountain rams and goats, feline predators – all are representatives of the local fauna. But a special place in the bestiary of ancient nomads was taken by the images of fantastic, syncretic and polymorphous creatures, invented animals that were never seen in nature. These creatures, gryphons, combined features of different animals. They had a body of a feline predator with a long tail thrown on back, a beak of a predatory bird, a mane drawn in even height or in curbs and a horn with spirally twirled ends. Probably, the images of gryphons concentrated those qualities of real animals that their creators wanted to emphasise.

В круг образов, запечатленных на аксессуарах конского снаряжения, входят олени, лоси, птицы, горные бараны и козлы, кошачьи хищники – представители местной фауны. Но особое место в бестиарии древних кочевников занимали образы фантастических, синкретических, полиморфных существ – вымышленных животных, которые никогда не встречаются в природе. Эти существа – грифоны – сочетали в себе признаки разных животных: тело кошачьего хищника с длинным, закинутым на спину хвостом, клюв хищной птицы, грива одинаковой длины или в виде завитков, рога со спирально закрученными окончаниями. Возможно, в образах грифонов концентрировались те качества животных, которые их создатели хотели усилить.

*Ат әбзелінің бөлішегі —
бұркітбасты грифон
бейнесіндегі ілдірегі*

*Подвески с изображением
орлиноголового грифона —
детали конского
снаряжения*

*Suspensions with the image
of a eagle-headed gryphon —
details of horse outfit*

Андардың айқасы - аң стилінің ең негізі ой өзегі. Осындай сюжеттер Берел қазынасында аса мол. Олар мысық тұқымдас жыртқыштың бұғыға немесе тау текеге шабуы; өз құйрығын өзі тістеп жатқан грифон; грифонның аузындағы қос тұяқты жануардың басының көлемді бейнесі сияқты қысқартылған композициялық шешімдегі айқастың бір сәтін көрсететін көріністер. Андар айқасы бейнелерінің семантикасы негізі - жақсы мен жаманның, жарық пен түнектің, “космогондық жаратылудың жойқын жойылысы арқылы” жаңа өмірдің қайта өркендеуі, мәңгілік қозғалыс пен қарама-қайшылықтардың күрес символы сияқтылармен түсіндіріледі.

Изображение борьбы животных является одной из характерных черт звериного стиля. Находки с подобным сюжетом имеют место и в берельской коллекции: плакетки и подвески со сценой нападения кошачьего хищника на оленя или горного козла; грифон, кусающий свой хвост; объемное изображение головы копытного животного в клюве грифона, представляющее собой вариант сцены терзания в сокращенном композиционном решении. Семантика сцены терзания трактуется как борьба доброго и злого начал, светлого и темного, как “космогонический акт творения через уничтожение”, возрождение к новой жизни, как символ вечного движения и вечной борьбы противоположностей.

Андар айқасы бейнеленген ат әбзелінің бөлшегі

Детали конского снаряжения со сценами терзания

Fragments of horse outfit with scenes of tearing

The scenes of animals' fighting are one of the characteristic features of animal style. The finds with a similar plot take place in the Berel collection as well. Plaques and pendants picture the scene of a feline predator attacking a deer or a mountain goat; a gryphon biting its tail; a double-dimension image of a hoofed animal's head in a gryphon's beak, representing a version of the scene of tearing in a smaller composition. Semantics of the tearing scene is treated as struggle of the good and malicious elements, light and dark, as “cosmogonical act of creation through destruction”, as revival to a new life, as a symbol of eternal movement and eternal conflict of opposites.

Аңдар айқасының динамикасы, экспрессивтігі көбінесе олардың денелердің 180°-қа бұралғанымен беріледі. Бұлшық еттері нүкте, үтір, жақша сияқты белгілермен ерекшеленіп көрсетілген. Қалыптан тыс үлкейтіліп берілген мүйіздері, аузын арандай ашқан, ақсқан тістері және жойқын күшті тырнағы бар жыртқыштарды бейнелеген. Ұнамды әдістермен құрылған композицияларда айнада көрінетіндей симметриялық және геральдикалық бейнелеу принципін ұстаған. Осы әдіспен жасалған сюжеттер аңдардың бір-біріне қарама-қарсы жағдайдағы бейнелері ілдіргілер мен айылдың әшекейлерінде жиі кездеседі.

Динамика, экспрессивность в сценах борьбы животных чаще всего передается перекручиванием тел на 180°, подчеркиванием напряженных мышц знаками в виде точек, скобочек, запятых; выделением характерных признаков – гипертрофированным изображением рогов, хищников с алчным оскалом пастей и мощными когтистыми лапами. Излюбленными приемами построения композиций были принципы зеркальной симметрии и геральдической развертки. Выполненные подобным образом сюжеты часто встречаются на разделителях ремней, окончания которых представляют собой противопоставленные изображения животных, и на подвесках, украшавших ремни.

Dynamics and expressiveness in the scenes of fighting animals is most often demonstrated through turn of bodies by 180°, through emphasising of strained muscles by marks such as points, brackets and commas; through stressing of characteristic features, like exaggerated image of horns. Predators often had hungry grin of jaws and powerful sharp-clawed paws. The favourite methods of composition construction were the principles of mirror symmetry and heraldic development. The plots worked out in this way can often be seen on belt dividers with ends made in the form of mirrored images of animals and on pendants decorating belts.

Ағаштан жасалып сырты алтын жапырақшаларымен және қалайымен жылтыратып қапталған сән-салтанатты маскалар мен ат-әбзелдері тұтастай алтынмен аптап, күміспен күптегендей көздің жауын алып, қиял-ғажайыптық әсер береді. Бұл бәлкім, өзінше жасандырып безендірілген ат әбзелінің ғұрыптық-салттық рәсімге байланыстылығын көрсетеді.

Парадные маски и снаряжение коней, выполненные из дерева, скрыты под блеском золотой фольги и оловянного покрытия, создающих лишь иллюзию массивных золотых и серебряных украшений. Вероятно, это обстоятельство свидетельствует о церемониальном характере конского снаряжения, его своеобразной маскировке. Отмечено, что в оформлении убранства каждого коня преобладает один и тот же сюжет или образ.

The uniform masks and equipment and outfit of horses made of wood were hidden under the shine of a gold foil and tin cover that created a mere illusion of massive gold and silver decorations. Probably, this fact reveals the ceremonial nature of the horse outfit and their original masking. It is noted that the same plot or image dominates in decorations of each horse.

Ат әбзелдерінің бөлшектері - бастары бұланның, грифонның бейнелерімен әшекейленген сулықтар, шекеліктер, ер-тұрманның ілдіргілері

Псалии с окончаниями в виде голов лосей, грифонов, налобная бляха, седельные подвески и ворворки

Psaliys with the ends in the form of an elk's head and gryphons; forehead plaque, saddle suspensions and vorvorkas

Алтай бестиариіндегі жануарлар кеңістікаралық медиатор ролін атқаратын, қос әлемді байланыстыратын таудың қарлы шындарында жүретін таутеке, архар, барыс, жыртқыш құстар көшпелілердің түсінігі бойынша жоғарғы әлемді, “жер ұйықты” жайлағандар. Аттарды аталған жануарлардың бейнесімен безендіру өлген адамдардың “жер ұйыққа” жетуін жылдамдатады деген ниеттен туса керек.

Животные, составляющие алтайский бестиарий, выполняют роль медиаторов – связующего звена между мирами: горные козлы, бараны, барсы, хищные птицы достигали снежных вершин, где, по представлениям древних кочевников, находился верхний мир, “небесные пастбища”. Вероятно, переодевание лошадей в облик вышеназванных животных имело целью ускорить достижение умершими этих “небесных пастбищ”.

Сфинкстер және бастары аңдардың айқасы көрінісімен безендірілген сулықтар

Скульптуры сфинксов и окончание псаля (справа) с изображением сцены терзания

Sculptures of sphinxes and a psliy's end showing the scene of tearing

The animals that make up the Altai bestiary play the role of mediators or links between the worlds. Mountain goats, rams, snow leopards, predatory birds could reach the snowy peaks that in the belief of ancient nomads were the upper world with the “heaven’s pastures”. Perhaps, dressing the horses into the image of the mentioned animals was supposed to speed up the way of the departed to these “heaven’s pastures”.

Территория Алтая была частью Великой степи, которую населяли легендарные скифо-сакские, савроматские и сарматские племена. Они были храбрыми воинами, искусными всадниками, прославившимися своими боевыми подвигами. Археологические источники с полным основанием позволяют утверждать, что древние берельцы были величайшими мастерами – металлургами, строителями, гончарами, ювелирами, резчиками по дереву, художниками.

Ұлы даланың бір пұшпағы болған Алтай өңірінде аттары аңызға айналған скиф-сак және сармат тайпалары мекендеген. Олар өздерінің ерліктерімен көзге түскен ат құлағында ойнаған, шеттерінен батыр жауынгерлер еді. Археологиялық деректер осы халықтардың сонымен бірге металл өңдеуші, құюшы, құрылысшы, құмырашы, зергер, ағаш шебері, асқан суретші болғанын да бұлжытпай дәлелдейді.

The territory of Altai was a part of Great steppe, which was inhabited by the legendary Scythian-Cachs, Sauromatian and Sarmatian tribes. They were brave warriors and skilful riders famous for their battle feats. Archaeological sources give a solid ground for the statement that the ancient Berelians were great craftsmen – metallurgists, builders, potters, jewellers, wood-carvers and artists.

Алтайдың қатал да ғажайып, сырға толы қойнауын әр уақытта мекендеген жұмбақ тайпалар туралы аңыз әңгімелер аз емес. Мәселен, Геродоттың “Тарих” атты еңбегінде олардың кейбіреулері “алтын қорушы самұрықтар” деген атпен белгілі. Тарих атасының айтуынша, “оны (алтынды) самұрықтардан жалғыз көзді адамдар – аримаспылар ұрлап алады”. Скифтердің замандастары – исседондар, аргиппейлер, аримаспылар да бізге жұмбақ, түсініксіз. Ұлы даланың ежелгі көшпелілерінің мәдениетін зерттеушілер үшін бұл халықтар, солардың өздерінің бейнелеу өнерлерінде орын тепкен таңғажайып грифтер образындай, немесе жұқа жапырақшалармен ауыстырылған таза алтынның тұңғық сырындай ашылмаған жұмбақ. Мүмкін олар да алтын көздерін қорыған болар?

О загадочных племенах, населявших земли сурового и таинственного Алтая, было сложено немало легенд. В античных письменных источниках, “Истории” Геродота они известны под названием “Стерегищие золото грифы”. “Согласно сказанию, – писал “отец истории”, – его похищают у грифов одноглазые люди – аримаспы”. Как и другие современники европейских скифов – исседоны, аргиппей, аримаспы, они были загадочны и непонятны. Для современных исследователей культуры древних nomadов Великой степи эти народы остаются такими же таинственными, как и образы тех фантастических грифонов, изображения которых столь характерны для памятников Алтая, как и то мифическое золото, которое заменено блеском фольги. Может быть, они стерегли золотоносные источники?

There are many legends about mysterious tribes inhabiting the land of severe and mysterious Altai. Ancient written sources and namely “History” of Herodotus mention them under the name of “griffins guarding gold”. “According to a legend, - “the father of history” wrote, - one-eyed people, Arimasps, stole it from griffins. Just as other contemporaries of European Scythians, Issedonians, Argipians, Arimaspians and other, they were mysterious and strange. The modern researchers of the Great steppe’s ancient nomad culture still find these peoples as mysterious as images of those fantastic gryphons that are so widely used in the monuments of Altai, as that mythical gold substituted by the shine of foil. Could they possibly be guarding some gold-bearing sources?

Ертедегі көшпелілер өнерінің үлгілері қазақ халқының бейнелеу, декоративті-қолданбалы өнерінің қайнар көзі, негізі болып табылады. Сабақтастығы тек ғана заттық мәдени үлгілерінде ғана емес, көлік және еңбек құралдарында, күнделікті тұрмыс, қару-жарак, сондай-ақ шаруашылықта, табиғи-экологиялық жағдайларға бейімделу тәсілінде, жалпы алғанда тіршілік ету жүйесінен де байқалады.

Образцы искусства древних кочевников явились прообразами изобразительного, декоративно-прикладного искусства казахов. Преемственность прослеживается не только в предметах материальной культуры – средствах передвижения, орудиях труда, обихода, оружия, но и в формах хозяйственной деятельности, в механизмах адаптации к природно-экологической нише, в целом – в системе жизнеобеспечения.

Samples of ancient nomads' art were the prototypes of fine, decorative and applied arts of the Kazakhs. The succession is traced not only in items of material culture, transportation means, instruments, household, weapons, but also in the forms of economic activity, in mechanisms of adaptation to the nature and ecological niche. There is a succession in the system of life-support as a whole.

Берелден табылған адам мүрдесінің мумияланған қалдықтарының арқасында біз молекулалық биология, генетикалық зерттеу негізінде мүлдем ерекше және жаңа тұрғыда аталмыш сабақтастықты зерттеп дәлелдеуге мүмкіндік алдық. Алынған деректермен ДНҚ-лық салыстырулар арқылы көне генетикалық кодтардың кейінгі ұрпақтарға ауысу жағдайы мен механизмдерін зерттеу – алдағы міндет.

*Суретші-жаңғыртушы -
Қырым Алтынбеков*

*Художник-реставратор
Қырым Алтынбеков*

Restorer-artist Kyrym Altynbekov

Благодаря берельским находкам мумифицированных останков людей, мы получили уникальную возможность проследить преемственность на принципиально новом уровне – на основе молекулярно-биологических, популяционно-генетических исследований. Полученные данные позволят путем выделения и сопоставления ДНК изучить природу и механизмы передачи древнего генетического кода последующим поколениям.

Сфинкс. Қалпына келтірілген түрі

Сфинкс. Реконструкция

Sphinx. A reconstruction

Owing to the finds in Berels, the mummified remnants of people, we have received a unique opportunity to trace the succession at an essentially new level, on the basis of molecular, biological, demographic and genetic research. The received data will help isolate and compare DNA to enable the study of the nature and mechanisms of transfer of ancient genetic code to the following generations.

Сорокин С. С. Большой Берельский курган (Полное издание материалов раскопок 1865 и 1959 гг.) // Культура и искусство народов Востока. ГосЭрмитаж. Ленинград, 1969.

Самашев З. С., Жумабекова Г. С., Ермолаева А. С., Омаров Г. К. Раннесакские наконечники стрел из Казахского Алтая // Военная археология. Оружие и военное дело в исторической и социальной перспективе. Материалы Международной конференции. 2-5 сентября 1998 г. С.-П., 1998.

Самашев З. С., Франкфорт А.-П., Ермолаева А. С., Жумабекова Г. С., Гий Э., Сунгатай С., Жетибаев Ж. М., Омаров Г. К. Исследование культуры древних кочевников Казахского Алтая // Проблемы изучения и сохранения исторического наследия. Алматы, 1998.

Samashev Z., Par MM. Henri-Paul Francfort, Giancarlo Ligabue. Decouverte d'une tombe princiere Gelee d'epoque scythe a Berel' dans l'Altai (Kazakhstan oriental) // Academie Incriptions & Bellets-Letteres comptes Rendes des seances de L'anne. 1998/ Novembre -Decembre. Paris, 1998.

Самашев З. С., Франкфорт А.-П. Древности Казахского Алтая // Известия МН и ВО РК. Серия общественных наук. № 1. Алматы, 1999.

Самашев З. С., Жумабекова Г. С., Сунгатай С. Новые исследования на могильнике Берель в Восточном Казахстане // Итоги изучения скифской эпохи Алтая и сопредельных территорий. Сб. научных статей. Международная научная конференция. Барнаул, 1999.

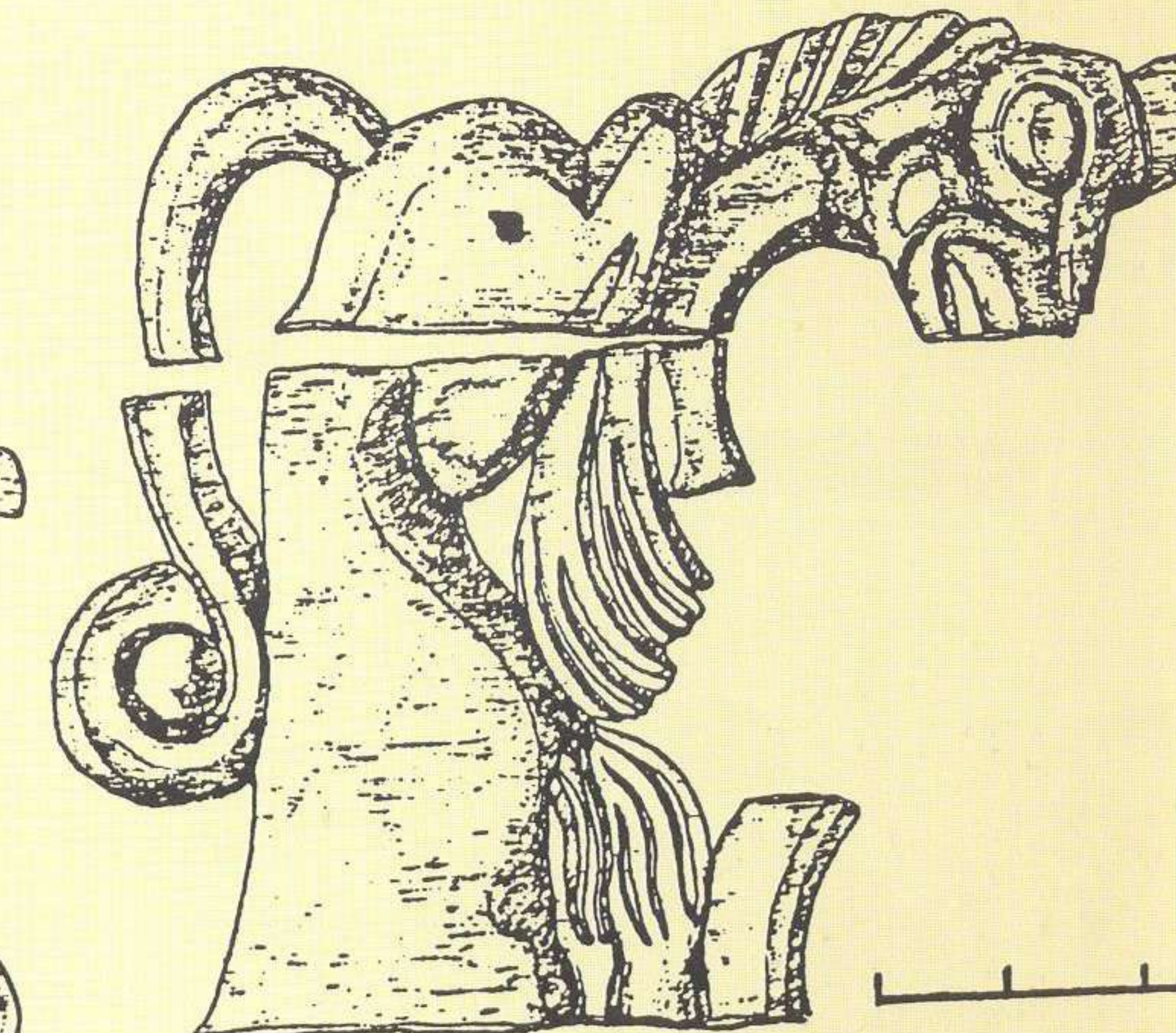
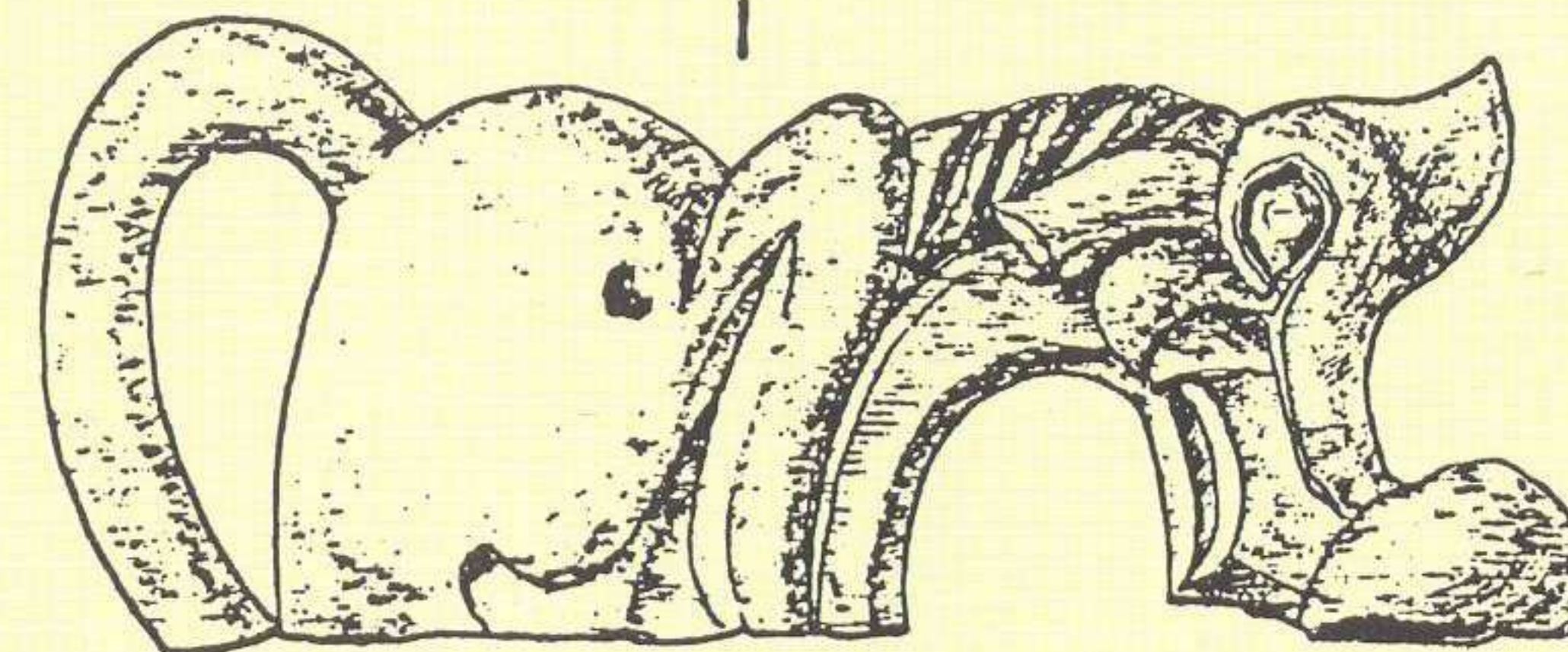
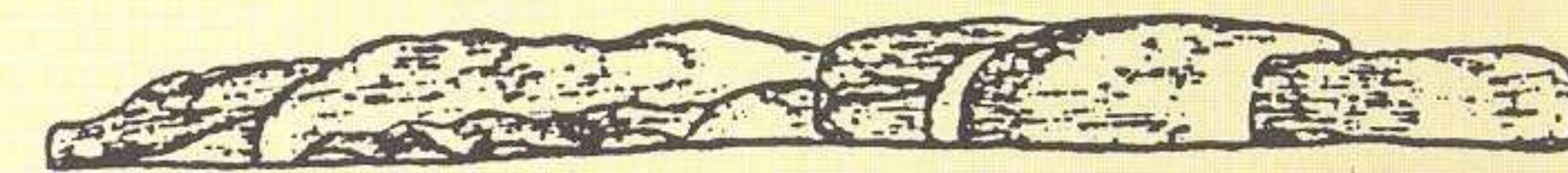
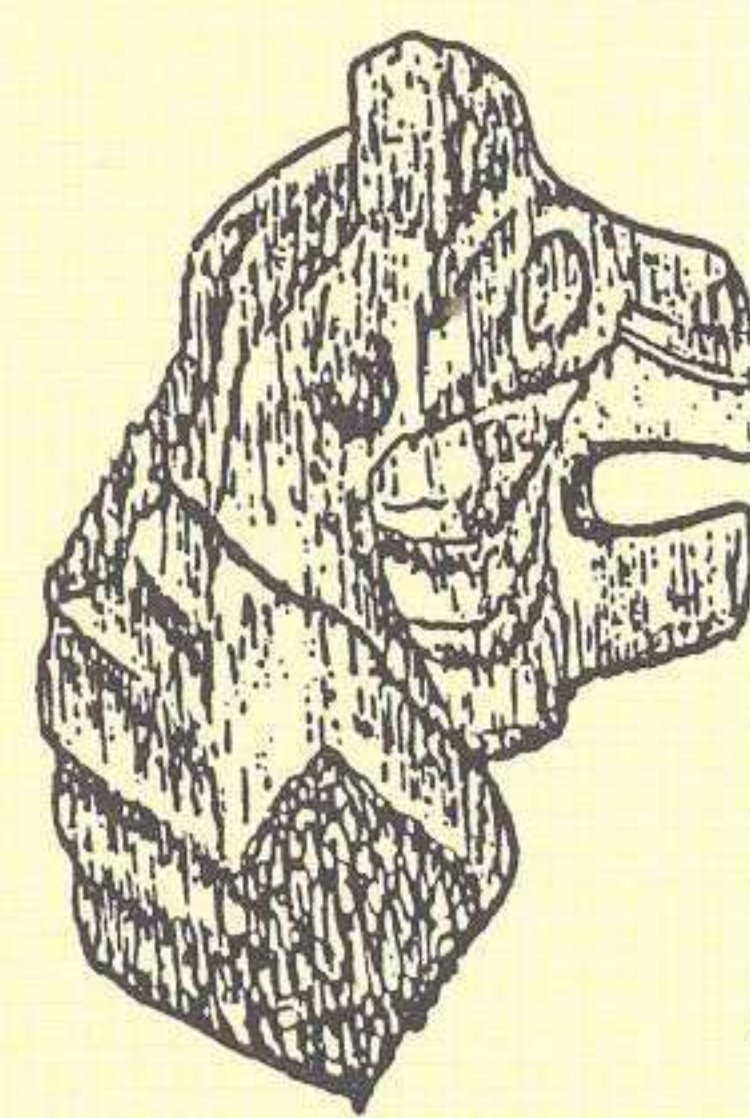
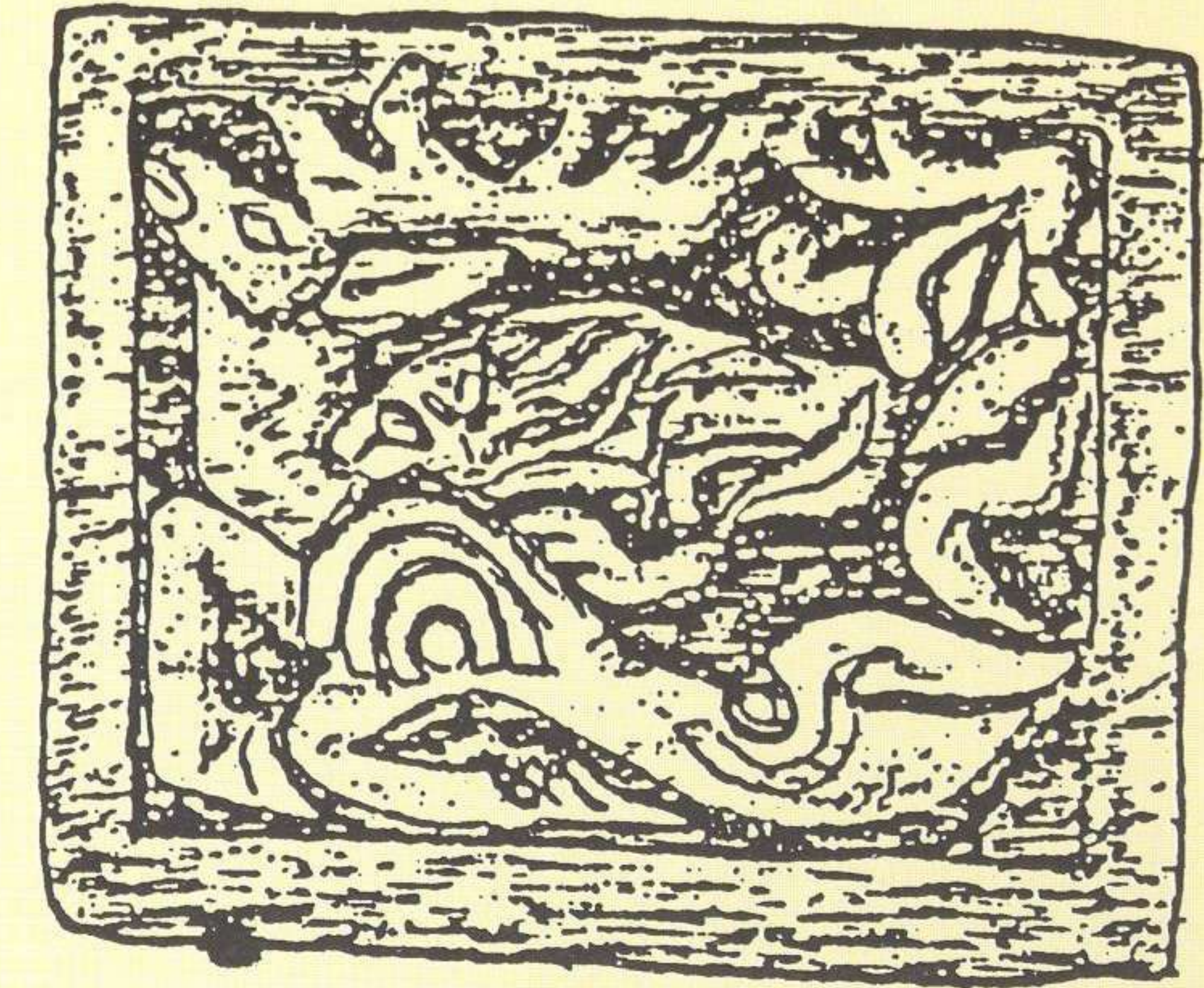
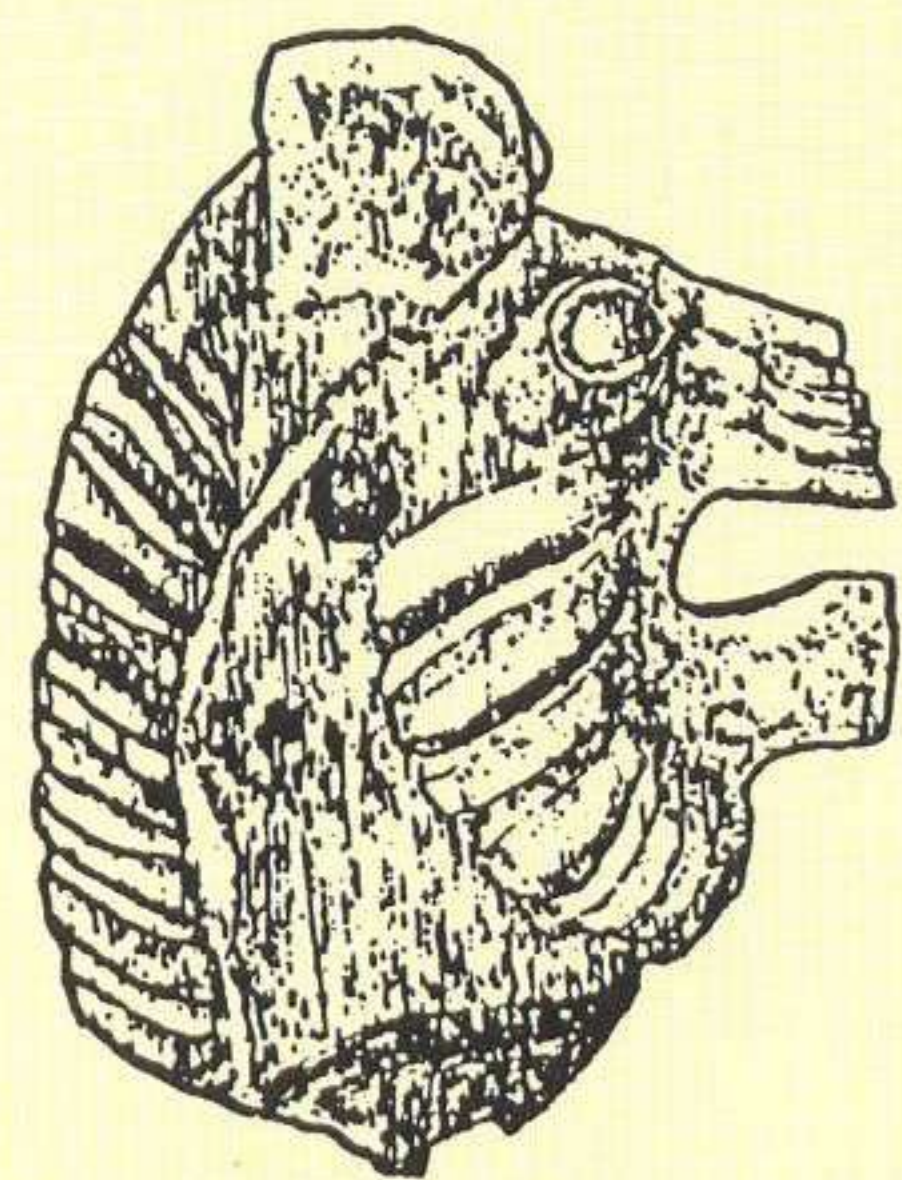
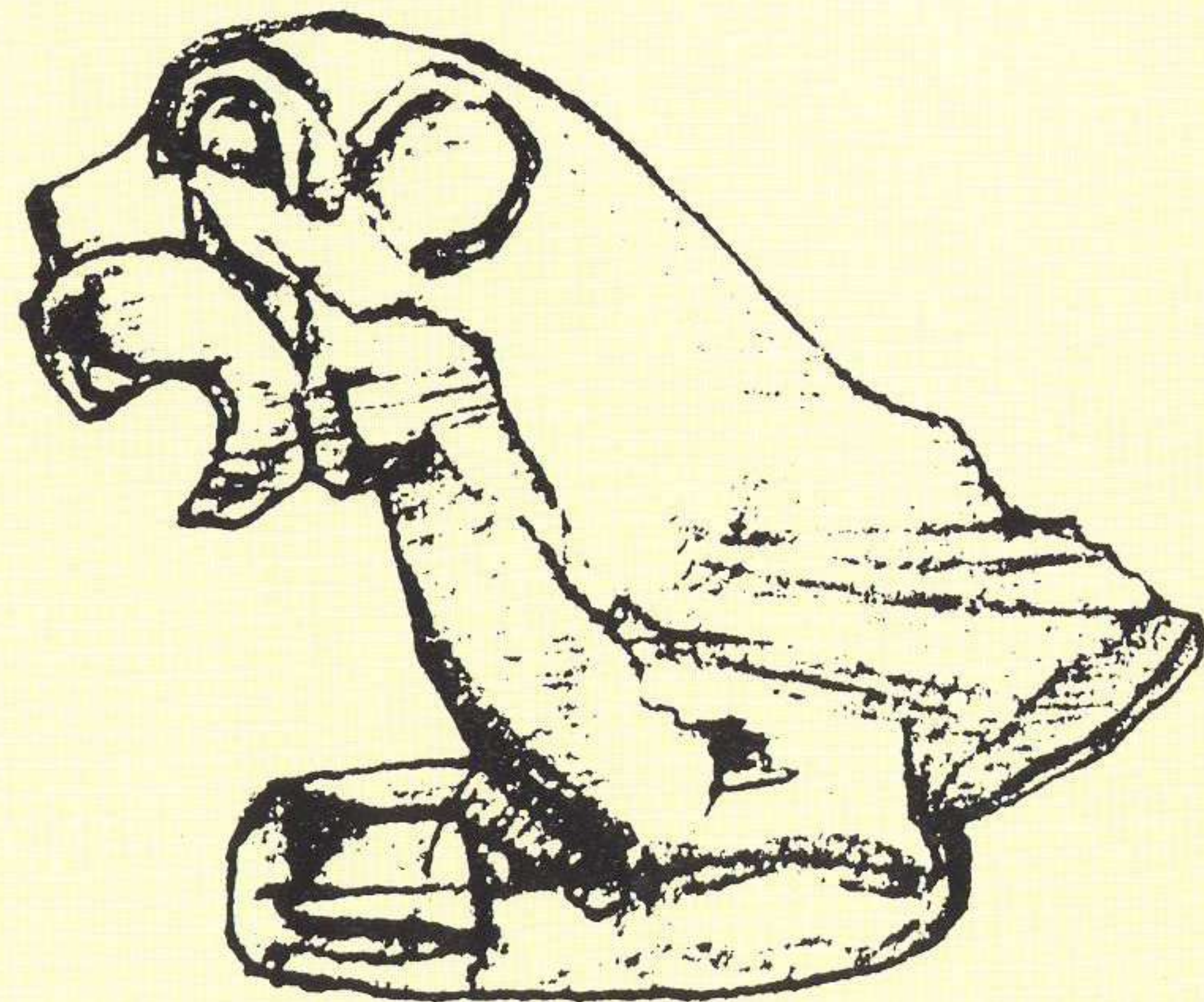
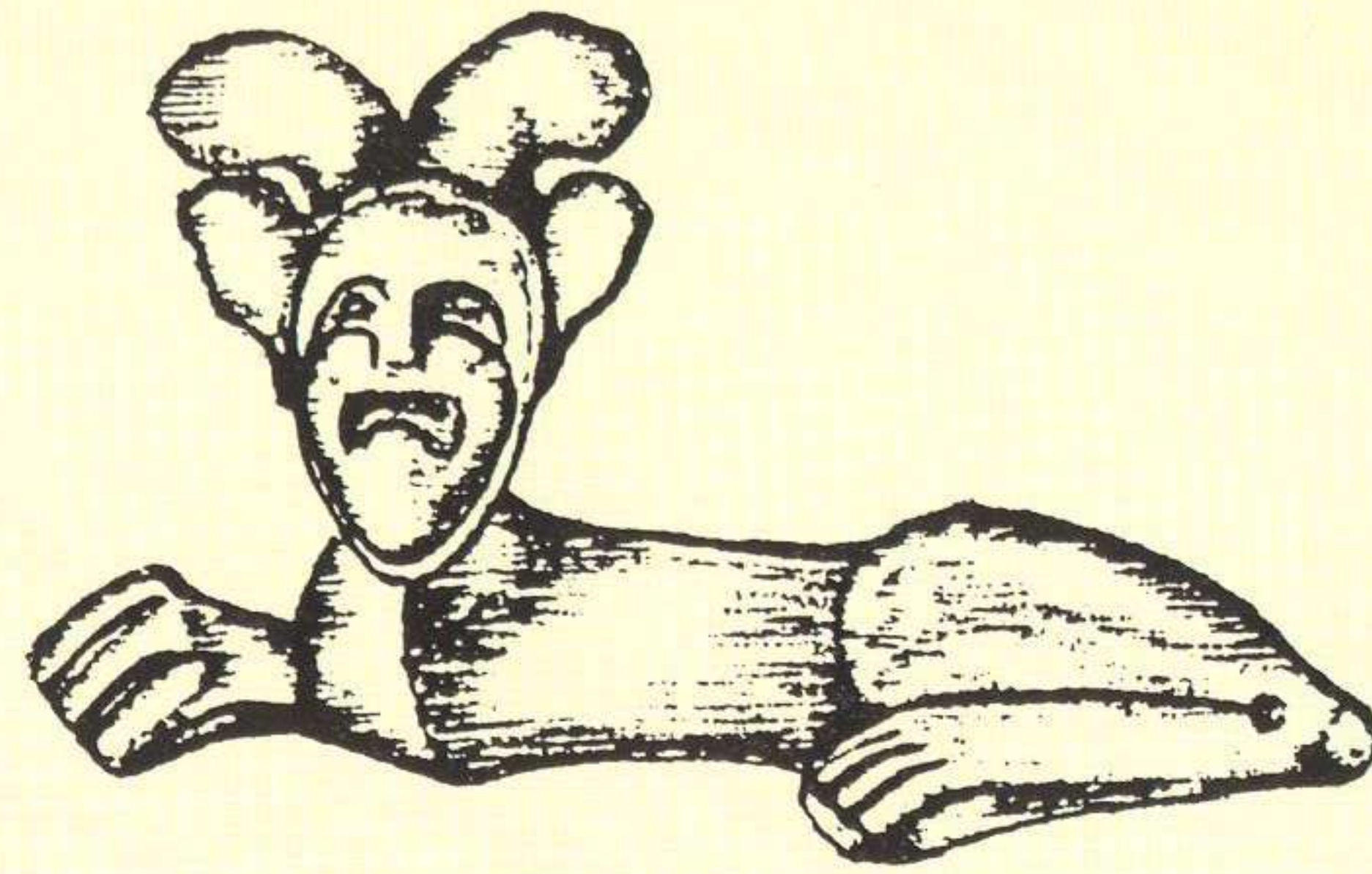
Самашев З. С., Сунгатай С., Жумабекова Г. С. Новые археологические раскопки древних курганов ранних кочевников Казахского Алтая. // Общественные науки в Синьцзяне (на каз. яз.). № 2, 1999.

Самашев З. С., Жумабекова Г. С., Сунгатай С. Ежелгі Берелдіктердің ғажайып мәдениеті // Қазақ тарихы. No 3. 1999.

Самашев З. С. На небесной вершине. Скифо-сакская элита Алтая в свете берельских находок // Тюркский мир. № 1-2. М., 1999.

Самашев З. С., Жумабекова Г. С., Сунгатай С. Берельские курганы // XIV Уральское археологическое совещание (21-24 апреля 1999 г.). Челябинск, 1999.

Самашев З. С., Базарбаева Г., Жумабекова Г., Сунгатай С. Берельские курганы // Кумбес. Архитектура. Пространство. Время. № 6. Алматы, 2000.

“Қазақ Алтайының скиф-сақ дәуіріндегі мәдениеті: мәдениеттердің дамуы және сабақтастығы проблемалары” атты ғылыми-зерттеу жобасы көне көшпелілердің мәдени құндылықтарын осы заманғы түркі халықтарының мәдениеті, этногенезі және этникалық тарихының сабақтастығы проблемалары контекстінде ғылымаралық тұрғыда зерттеп-зерделеуді мақсат етеді.

I бөлім. Алтай қазақтарының генетикалық қорын және палеогенетикалық байланысын Берел қорымынан табылған мумияланған адам қалдықтарының негізінде қазақ халқының этногенезі мен этникалық тарихы контекстінде зерттеу.

II бөлім. Қазақ Алтайы скиф-сақ тайпаларының материалдық және рухани мәдениеті.

III бөлім. Шығыс Қазақстан облысының Катонқарағай ауданының қазақтарының дәстүрлі мәдениетіндегі сабақтастықты этно-мәдени тұрғыдан зерттеу.

IV бөлім. Қазақ Алтайының әр аумағындағы обалардағы көп жылдық тоңның қалыптасу жағдайы.

V бөлім. Берел қорымы орналасқан аумақтың геологиялық-геоморфологиялық жағдайы.

VI бөлім. Берел қорғандарынан табылған жылқыларды Қазақстанның қолға үйретілген және қазба жылқыларымен салыстырмалы зерттеу.

VII бөлім. Қазақ Алтайының скиф-сақ археологиялық мәдениеті ескерткіштерінің топырақ қабаттарының қалыптасу жағдайын зерттеу.

VIII бөлім. Қазақ Алтайының скиф-сақ мәдениетінің өмір сүру кезіндегі флорасын зерттеу.

IX бөлім. Ағаштан жасалған заттарды жаңғыртудың жаңа әдістерін ашып оны тәжірибеге еңгізу. Ескерткіштерді музейлендіру.

X бөлім. Берел қорымындағы жерлеу құрылыстарын ғылыми тұрғыдан жаңғырту.

XI бөлім. Қазақ Алтайының б.э.д. IY ғасырдағы эпизоотикалық мониторингін обадағы тонда табылған жылқы мүрделерінің қалдықтарын зерттеу арқылы жасау.

Целью научно-исследовательского проекта “Скифо-сакская культура Казахского Алтая: проблемы генезиса и преемственности культур” является междисциплинарное исследование феномена культуры древних кочевников в контексте проблемы преемственности культур, этногенеза и этнической истории современных тюркских народов Алтайского субрегиона.

Раздел I. Изучение генофонда и палеогенетических связей популяции казахов Алтая и мумифицированных останков людей из могильника Берел в контексте исследования проблем этногенеза и этнической истории казахского народа.

Раздел II. Материальная и духовная культура скифо-сакских племен Казахского Алтая.

Раздел III. Этнокультурный аспект преемственности в традиционной культуре казахов Катонкарагайского района ВКО.

Раздел IV. Условия формирования подкурганной многолетней мерзлоты в различных районах Казахского Алтая.

Раздел V. Геолого-геоморфологическое изучение территории могильника Берел.

Раздел VI. Лошади из курганов Береля в сравнении с ископаемыми и домашними лошадьми Казахстана.

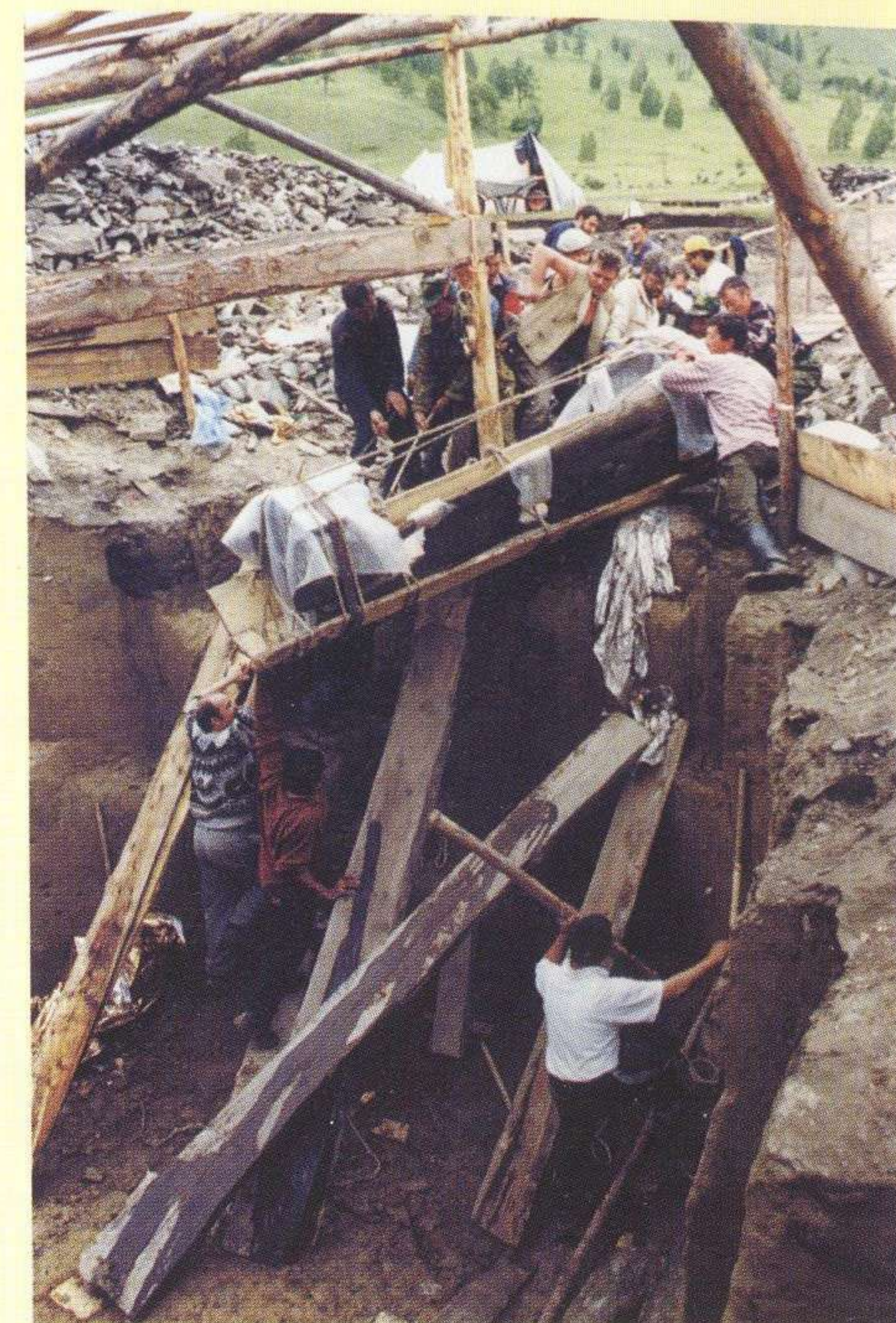
Раздел VII. Почвенные условия археологических памятников скифо-сакской культуры Казахского Алтая (генезис, свойства, эволюция).

Раздел VIII. Реконструкция флоры времени существования скифо-сакской культуры в Казахском Алтае.

Раздел IX. Разработка методики и внедрение новейших способов консервации и реставрации изделий из “мокрого дерева”. Музеефикация.

Раздел X. Научная реконструкция погребальных сооружений могильника Берел.

Раздел XI. Эпизоотический мониторинг IV века до н. э. на территории Казахского Алтая на основе исследований останков лошадей из курганов с мерзлотой.

“Қазақ Алтайының скиф-сақ дәуіріндегі мәдениеті: мәдениеттердің дамуы және сабақтастығы проблемалары” атты жобаны таныстыру сәті.

Солдан оңға қарай:
А.-П. Франкфорт,
ҚР Білім және ғылым
министрі Қ.Е. Көшербаев,
жобаның жетекшісі
З.С. Самашев,
Францияның Қазақстан-
дағы төтенше және
өкілетті елшісі С. Смесов,
ҚР ұлттық ғылым
академиясының президенті
Н. А. Айтқожина,
археология институтының
директоры К.М. Байпақов,
суретші-жаң ғыртушы
Қ.Алтынбеков,
археология институтының
директорының орыбасары
Ж. Құрманқұлов

Представление проекта
“Скифо-сакская культура
Казахского Алтая:
проблемы генезиса
и преемственности
культур”.

Слева направо:
проф. А.-П. Франкфорт,
министр образования и
науки РК К. Е. Көшербаев,
руководитель проекта
З.Самашев,
чрезвычайный и
полномочный посол
Франции С. Смесов,
Президент Национальной
Академии наук РК
Н. А. Айтқожина,
директор Института
археологии К. М. Байпаков,
художник-реставратор
К. Алтынбеков,
зам. директора
Института археологии
Ж. Курманқұлов

Presentation of the project
“Scythian-Sachs culture of
Kazakhstan’s part of Altai:
issues of genesis
and succession of cultures”.

From left to right:
Prof. A.- P. Francfort,
Minister of Sciences and
Education of Kazakhstan
K.E. Kosherbayev,
the head of the project
Z. Samashev,
the Extraordinary and
Plenipotentiary Ambassador
of France S. Smesov,
President of a the National
Academy of Sciences
of Kazakhstan N. A.
Aitkhozhina, Director of the
Institute of Archaeology K.
M. Baipakov, artist-restorer
K. Altynbekov, Deputy
Director of the Institute of
Archaeology h. Kurmankulov

The purpose of the research project named “Scythian-Sachs culture of the Kazakhstan’s part of Altai: issues of genesis and succession of cultures” is the study of the phenomenon of ancient nomads culture in the context of succession of cultures, ethnic genesis and ethnic history of modern Turkish peoples of the Altai subregion.

Section I. Study of the genetic fund and paleogenetic ties of Altai Kazakhs and the mummified remnants of people from the Berel barrow in the context of research of ethnic genesis and ethnic history of the Kazakh people.

Section II. Material and spiritual culture of Scythian-Sachs tribes of Kazakhstan’s part of Altai.

Section III. The ethnic and cultural aspects of succession in the traditional culture of the Kazakhs of Katonkaragai district of the East-Kazakhstan region.

Section IV. Conditions of sub-barrow long-term frost formation in various areas of Kazakhstan’s part of Altai.

Section V. Geological and geomorphological study of the Berel barrow territory.

Section VI. Horses of the Berel barrows in comparison with fossil and domestic horses of Kazakhstan.

Section VII. Soil conditions of the archaeological monuments of the Scythian-Sachs culture of Kazakhstan’s part of Altai (genesis, properties, evolution).

Section VIII. Reconstruction of flora of the Scythian-Sachs culture period in Kazakhstan’s part of Altai.

Section IX. Development of a technique and introduction of new methods of preservation and restoration of “wet tree” items. Museumification.

Section X. Scientific reconstruction of burial structures of the Berel barrow.

Section XI. Epizootic monitoring of the 4th century B.C. on the territory of Kazakhstan’s part of Altai based on study of horse remnants from frost-exposed barrows.

Қазақстан Республикасы Білім және Ғылым министрі Қ. Е. Көшербаев, жобаның жетекшісі З. С. Самашев

Министр образования и науки К. Е. Кошербаев, руководитель проекта З. С. Самашев

Minister of Sciences and Education of Kazakhstan К.Е. Kosherbayev and the head of the project Z. Samashev

Атырау облысының әкімі И.Тасмағамбетов, жобаның жетекшісі З. Самашев

Аким Атырауской области И. Тасмагамбетов, руководитель проекта З. Самашев

Akim of the Atyrau region I. Tasmagambetov and the head of the project Z. Samashev.

Қазақ-француз ғылыми тобының жұмыстың алғашқы сатысын тамамдағаннан кейінгі сәт

Казахско-французская научная группа после завершения первого цикла работ

The Kazakh-French scientific group after the completion of the first circle of work

Ғылыми-зерттеу тобы “ЭксонМобил” компаниясының өкілдерімен бірге.

Научно-исследовательская группа с представителями компании “ЭксонМобил”

The scientific research group with representatives of ExxonMobil.

Осы жобаны жүзеге асыруда Тарихи-археологиялық ескерткіштер мен мәдени мұраларды қорғау “Берел” қоғамдық қорынан басқа төмендегі ғылыми-зерттеу институттарымен лабораториялары қатысады:

1. Білім және ғылым министрлігі Ә. Х. Марғұлан атындағы археология институты (бас ғылыми мекеме).
2. Білім және ғылым министрлігі Ш. Ш. Уәлиханов атындағы тарих және этнология институты.
3. Білім және ғылым министрлігі жалпы генетика және цитология институты.
4. Білім және ғылым министрлігі М. А. Айтхожин атындағы молекулалық биология және биохимия институты.
5. Білім және ғылым министрлігі зоология институты.
6. Білім және ғылым министрлігі У.У.Оспанов атындағы топырақтану институты.
7. Білім және ғылым министрлігі ботаника және фитоинтродукция институты.
8. Білім және ғылым министрлігі Қ. И. Сәтпаев атындағы геологиялық ғылымдар институты.
9. Ресей ғылым академиясының Сібір бөлімінің археология және этнография институты.
10. Әл-Фараби атындағы Қазақтың Ұлттық мемлекеттік университетінің археология және этнология кафедрасы.
11. “Кумбез” арнаулы жобалау-жаңғырту фирмасы.
12. Шығыс Қазақстан мемлекеттік университеті.
13. Шығыс Қазақстан облыстық тарихи-өлкетану мұражайы.
14. Қ. Алтынбековтың ғылыми-жаңғырту лабораториясы.
15. Қазақтың ғылыми-зерттеу мал-дәрігерлік институты.
16. Республикалық сотмедициналық сұраптау Орталығы.
17. Қазақстанның Орталық Мемлекеттік мұражайы.
18. Ресей ғылым академиясының тоңтану институтының Қазақстандық биіктаулық геокриологиялық лабораториясы.
19. Францияның Орталық Азиядағы Археологиялық миссиясы.

Для реализации проекта за-действованы, кроме Общественного фонда поддержки историко-археологических памятников и культурного наследия “Берел”, следующие научно-исследовательские институты и лаборатории:

1. Институт археологии им. А. Х. Марғұлана МОН РК (головное научное учреждение).
2. Институт истории и этнологии им. Ч. Ч. Валиханова МОН РК.
3. Институт общей генетики и цитологии МОН РК.
4. Институт молекулярной биологии и биохимии им. М. А. Айтхожина МОН РК.
5. Институт зоологии МОН РК.
6. Институт почвоведения им. У. У. Успанова МОН РК.
7. Институт ботаники и фитоинтродукции МОН РК.
8. Институт геологических наук им. К. И. Сатпаева МОН РК.
9. Институт археологии и этнографии СО РАН.
10. Казахский Национальный государственный университет им. Аль-Фараби, кафедра археологии и этнологии.
11. Специализированная проектно-реставрационная фирма “Кумбез”.
12. Восточно-Казахстанский государственный университет.
13. Восточно-Казахстанский областной историко-краеведческий музей.
14. Научно-реставрационная лаборатория Кырыма Алтынбекова.
15. Казахский научно-исследовательский институт ветеринарии.
16. Республиканский Центр судебно-медицинской экспертизы.
17. Центральный Государственный музей Казахстана.
18. Казахстанская высокогорная геокриологическая лаборатория Института мерзлотоведения СО РАН.
19. Археологическая миссия Франции в Центральной Азии.

Realisation of the project required participation of the Berel Public Fund for Support of Historic and Archaeological Monuments and Cultural Heritage and the following scientific research institutes and laboratories:

1. Margulan Archaeology Institute (the head scientific establishment).
2. Chokan Valikhanov Institute of History and Ethnology.
3. Institute of General Genetics and Cytology.
4. Aitkhozhin Institute of Molecular Biology and Biochemistry.
5. Institute of Zoology.
6. Uspanov Institute of Soil Studies.
7. Institute of Botany and Fitointroduction.
8. Kuanysh Satpaev Institute of Geological Sciences.
9. Institute of Archaeology and Ethnography.
10. Al-Farabi Kazakh National State University, faculty of archaeology and ethnology.
11. Specialised project-restoration firm “Kumbez”.
12. East-Kazakhstan State University.
13. East-Kazakhstan History and Regional Studies Museum.
14. Kyrym Altynbekov’s Scientific-Restoration Laboratory of the joint-stock company “Zaman-Tu”.
15. Kazakh Veterinary Research Institute.
16. Republican Centre of medical expertise on criminal affairs.
17. Central State Museum of Kazakhstan.
18. Kazakhstan Alpine Geo-cryological Laboratory of the Institute of Frost Studies.
19. Archaeological Mission of France in Central Asia.

ББК 63.4

Б 48

Авторы

З. Самашев
Г. Базарбаева
Г. Жумабекова
С. Сунгатай

Издательская группа ОФ «БЕРЕЛ»

А. Мухамеджанов
Г. Исходжанова

Редактор (каз. яз)

Ж. Жетибаев

Перевод (англ. яз)

А. Бугаев

Корректор

Н. Гаврилова

Фото

З. Самашев
Ю. Черкашин
Е. Баринава

ISBN 9965-9119-1-6

BEREL-БЕРЕЛ / Самашев З., Базарбаева Г., Жумабекова Г., Сунгатай С.: - Альбом. Алматы, 2000.- 56 с. - Общественный фонд поддержки историко-археологических памятников и культурного наследия “Берел”.

Б 0504000000
00(05)-00

ББК 63.4
Б 48

ISBN 9965-9119-1-6

© ОФ «БЕРЕЛ», 2000

Отпечатано в типографии «КОМПЛЕКС»

BEREL

Бұл басылым З. С. Самашев басқарған халықаралық археологиялық экспедицияның 1998-1999 жж. жұмысы барысында Берел обаларынан (ШҚО Катонқарағай ауданы) алдын-ала алынған зерттеу нәтижелерімен таныстырады. Мұнда жарияланып отырған материалдар - скиф-сақ кезеңінің (б. э. д. IV ғас.) ақсүйектер ескерткіштерінен табылған теңдесі жоқ олжалар, яғни мәңгі тоңның арқасында сақталған адамдар мен жылқылардың қалдықтары, ат-әбзелдері, тағы жануарлар стилінің көркемдігі жағынан ең жоғарғы дәстүрлерімен безендірілген көне өнердің үлгілері.

Издание знакомит с предварительными результатами исследований Берельских курганов, полученными в ходе работ международной археологической экспедиции под руководством З. С. Самашева в 1998-1999 гг. (Катонкарагайский район ВКО). Публикуемые материалы освещают уникальные находки из некрополя кочевой элиты скифо-сакского времени (IV в. до н. э.), сохранившиеся благодаря феномену вечной мерзлоты, - мумифицированные останки людей и лошадей, убранство которых оформлено в лучших традициях звериного стиля и представляет собой высокохудожественные образцы древнего искусства.

The publication tells the reader about the results of the Berel barrow study carried out in the framework of the international archaeological expedition headed by Zeynolla Samashev in 1998-1999 in Katonkaragai district of the East-Kazakhstan region. The published materials are the unique finds of the nomad elite necropolis of the Scythian-Sachs period, which were preserved due to the eternal frost effect. The mummified remains of people and horses with decorations formed in the best traditions of the animal style present in itself the specimen of highly artistic of the ancient art.

ISBN 9965-9119-1-6

Басылым “ЭксонМобил” компаниясының демеуімен жүзеге асырылды.

*Издание осуществлено благодаря спонсорской поддержке
компании “ЭксонМобил”.*

The publication was made possible due to the sponsorship of ExxonMobil.

ExxonMobil